

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ABBÂSÎ DEVLETİ'NDEKİ KOMUTANLARIN SİYASÎ VE İDARÎ SAHALARDA ETKİLERİ

MÛNİSÜ'L-MUZAFFER ÖRNEĞİ

THE INFLUENCE OF THE COMMANDERS IN THE ABBASID STATE ON THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE FIELDS THE EXAMPLE OF MÛNİSÜ'L-MUZAFFER

İhsan ARSLAN*

Öz

231 yılında doğduğu tahmin edilen Mûnis'in tarih sahnesinde görülmeye başlaması, Zenc isyanının son yıllarına tesadüf etmektedir. Efendisi Mu'tazid Billâh'ın hilâfete gelmesiyle birlikte askerî ve idarî görevlerde bulunan, Müktefî döneminde Mekke'ye sürgüne gönderilen ve Muktedir Billâh'ın hilâfete gelmesiyle Bağdat'a dönmesine izin verilen Mûnis, Muktedir'in tekrar hilâfete gelmesinde önemli rol oynadı. Onun bu başarısı hilâfet makamı tarafından takdirle karşılanarak önce Bağdat Şurta Teşkilatı, sonra da ordu genel komutanlık görevlerine getirildi. Askerî ve idarî görevlerindeki başarılarından dolayı devlet içerisinde önemli bir güç haline gelen Mûnis, tayinlerde ve azillerde tek yetkili konuma geldi. Onun yönetim üzerindeki otoritesinden rahatsız olan Muktedir, kendisiyle giriştiği mücadelede hayatını kaybetti. Kâhir Billâh döneminde de bu gücünü devam ettirmek isteyen Mûnis, halifenin buna izin vermemesi üzerine giriştiği iktidar mücadelesinde hayatını kaybetti.

Anahtar Kelimeler: Halife, Mûnisü'l-Muzaffer, yönetim, mücadele, isyan.

Abstract

Gussed to be born in 231, Munis's start of appearance on the history scene coincides with the last years of the Zenc rebellion. Having military and administrative services with his master Mu'tazid Billah's coming to caliphate, being exiled to Mecca in the Müktefî's period and being allowed to return to Bagdad with Muktedir's coming to caliphate again, Munis played an important role in Muktedir's coming to power again. His this success was appreciated by the caliphate and at first was appointed to the Bagdad Şurta Organization and then army general commandership position. Becoming a significant power as a result of his success at military and administrative services, he became the sole authority for appointments and dismissals. Muktedir, who was disturbed by his authority on administration lost his life in the struggle he tackled against him. Munis, who desired to maintain this power also in the Billâh period lost his life in the government struggle which he undertook after the caliph didn't allow this.

Keywords: Caliph, Mûnisü'l-Muzaffer, administration, struggle, rebellion.

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Giriş

Emevî Devleti'nin uygulamalarından memnun olmayan grupların lider kadrolarının yoğun propagandası ve teşkilatlanan büyük bir kitlenin faaliyetleri neticesinde Abbâsî ihtilal hareketi başarıya ulaşmıştır. Emevîler'in yerine Abbâsîler'in yönetimi ele geçirmesiyle İslâm dünyasında siyasî, idarî, askerî, ictimâî, iktisadî ve ilmî sahalarda çok büyük değişiklikler meydana gelmiş, Abbâsîler'in iktidara geldikleri 750 yılı, İslâm tarihinin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Abbâsîler'in iktidara gelmesinde Ebû Müslim el-Horasânî'nin önemli bir katkısı vardır. Ebû Müslim'in devlet içerisinde kazandığı konum gerek Ebu'l-Abbâs'ı gerekse de Ebû Ca'fer Mansûr'u rahatsız etmiş ve neticede Ebû Müslim ikinci halife tarafından ortadan kaldırılmıştır. Hârûn Reşîd döneminde de Bermekîler halife üzerinde otorite kurmaya çalışınca aynı akıbetle karşılaşmışlardır. Ayrıca Mu'tasım, Vâsık, Mütevekkil, Muntasır, Müstain, Mu'tezz, Mühtedi ve Mu'temid üzerinde Türk komutanların oldukça büyük bir etkisi vardı. Hatta Türk komutanlar istedikleri kişiyi hilâfet makamına çıkartabilecek, istemedikleri halifeyi de azledebilecek kadar etkili bir konuma gelmişlerdi. Komutanların gücünü kırmak isteyen halifeler ya tahttan indirilmişler ya da bu hareketlerini canlarıyla ödemişlerdir. Ancak Mu'temid, Türkler'in siyasî, idarî ve askerî sahalardaki etkilerini kırmayı başarmıştır. Burada önemli olan gücün paylaşılmasından dolayı tarafların iktidar mücadelesi içerisinde olmalarıdır. Hiçbir devlet başkanı sahip olduğu yetkiyi başkasıyla paylaşmak istemez. Hatta başka bir etkinin gölgesi altında bulunmayı asla kabul etmez. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan halife bunu bertaraf etmek ve yönetime tek başına hâkim olmak için mücadeleyi kaçınılmaz görür, yetersiz kalınca da durumu kabullenmek mecburiyetinde kalır. Ama bu durum halifenin tedbir almadığı anlamına gelmez. Kendisinde o gücü bulduğunda ve şartlar oluştuğunda harekete geçme hususunda bir sakınca görmez. Mûnisü'l-Muzaffer'in de Muktedir ve Kâhîr Billâh dönemlerinde yönetim üzerinde oldukça büyük bir etkisi vardır. Bu çalışmada Mûnisü'l-Muzaffer'in siyasî ve idarî sahalardaki otoritesi ve bunu etkisiz hale getirmeye çalışan halifelerin mücadelesi incelenecektir.

1- Mûnisü'l-Muzaffer'in Muktedir Billâh Dönemine Kadar Olan Hayatına Genel Bir Bakış

Abbâsî Halifesi Mu'tazîd Billâh'ın kölelerinden olan Mûnisü'l-Muzaffer'in (Mûnisü'l-Muzaffer'in nesebi hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz, 2007: 125-127) 321/933 yılında doksan yaşında vefat ettiği (Zehebî, 1990: XV, 57; Zehebî, 1992: XXI, 11; Zenebî, 1985: II, 12; İbn Tağriberdî, 1992: III, 272) bilgisinden hareketle 231/845 yılında doğduğunu söylemek mümkündür. Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yılları hakkında bilgi bulunmayan Mûnis 255/869 yılında Ali b. Muhammed liderliğinde başlayan, Abbâsî Devleti'ni yaklaşık olarak on beş yıl meşgul eden ve Mu'temid Alellâh döneminde 270/883 yılında bastırılan Zenc isyanının son yıllarında aktif olarak görülmektedir (Zenc isyanı hakkında geniş bilgi için bkz. Demirci, 2005: 33-280). Zencîlerin Vâsî'tı ele geçirmesi üzerine Muvaffak, Mu'temid'den sonra halife olacak olan oğlu Ebu'l-Abbâs'ı Rebîulâhîr 266/879 yılında dönemin şartlarına göre en iyi şekilde hazırlanmış yaya ve süvarilerden oluşan on bin kişilik bir orduya komutan tayin etti. Ayrıca yaya askerlerin nehri geçebilmeleri için gemiler ve kayıklar hazırlayıp emrine vererek bölgeye gönderdi. Zencîleri Vâsî'tan çıkarmak için harekete geçen ordu Deyru'l-Âkûl'a geldi. Ebu'l-Abbâs, Süleyman b. Câmî komutasında Zencî ordusuna karşı elde ettiği ilk zaferinden sonra Vâsî'tın bir fersah uzağında bulunan el-Umur'da karargâh kurdu (Taberî, 1997: V, 528-529; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 338-339; Demirci, 2005: 167-169). Taraflar arasında iki ay devam eden çarpışmalardan sonra Ebu'l-Abbâs er-Reml köyünde en seçkin hizmetçilerinden ikişer kişi koyarak on beş sandal hazırladı ve onları ordunun öncü birliği olarak yola çıkardı. Sandalların birinde Mûnis ve Bedr bulunmaktadır (Taberî, 1997: V, 530). Bu açıdan Mûnis 266 yılında efendisi Ebu'l-Abbâs ile birlikte Zenc isyanını bastırmak üzere Vâsî'ta gelmiş ve onun yanında mücadelelere katılmıştır. Zenc isyanının 270/883 yılında bastırıldığı dikkate alındığında (Taberî, 1997: V, 530; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 339-412) Mûnis'in dört yıl devam eden bu savaşlarda efendisiyle birlikte bulunduğunu söylemek mümkündür.

Mûnis, babası Muvaffak tarafından 275/888 yılında hapse atılan Ebu'l-Abbâs'ın (İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 433) üç yıl hapis hayatından sonra 278/891 yılında haptisten çıkarılması hareketine katıldı (Me'ûdî, 1965: IV, 278). Bu olaydan sonra da Ebu'l-Abbâs, babasının yanında ikinci veliahd olarak tayin edildi (Taberî, 1997: V, 601; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 443). Mûnis'in efendisinin haptisten çıkarılması olayında aktif rol oynaması, hilâfeti döneminde önemli görevlere gelmesinde oldukça katkısı olmuştur.

279/892 yılında Halife Mu'temid Alellâh'ın vefatı üzerine Ebu'l-Abbâs "Mu'tazîd Billâh" sıfatıyla halife olduktan (Taberî, 1997: V, 604-605; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 497-498) sonra da Mûnis'in askerî görevlerde bulunduğu görülmektedir. 287/900 yılında Vâsîf el-Hâdim'in isyanı üzerine 14 Zilkade 287/10 Kasım 900 yılında harekete geçen halife Messîsa'ya uğradı. Casusları aracılığıyla Vâsîf el-Hâdim'in Aynü'z-Zerbe'yi almak için harekete geçtiğini öğrenince buna mani olmak için daha hızlı hareket etmeye başladı. Hatta kısa yoldan nasıl gidileceğini öğrenince 17 Zilkade 287/13 Kasım 900 yılında Perşembe sabahı Ceyhan'a ulaştı. Burada öncü birlik olarak oğlu Ali ile birlikte el-Hasan b. Ali Kûre'yi gönderdi. Ardından da Ca'fer b. Sî'r, Muhammed b. Kümüşcür, Hâkân el-Müflihî, Mûnis el-Hâdim ve Mûnis el-Hâzin komutalarında ordular gönderdi. Halife Aynü'z-Zerbe'ye gelince yerine vekil bırakarak komutanlarının arkasından Vâsîf el-Hâdim'i yakalamak üzere yola çıktı. Fakat ikinci namazından sonra Vâsîf'in yakalandığı haberini aldı. Vâsîf tutuklu olarak getirilince halife onu "Sâhibu's-Şurtatî'l-Asker" görevinde bulunan Mûnisü'l-Hâdim'e teslim etti (Taberî, 1997: V, 634; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 455-456).

Zeheb'î, "Târîhu'l-İslâm" ve İbn Tağriberdî, "en-Nücûmü'z-Zâhira" adlı eserlerinde tarih ve sebep belirtmeksizin Halife Mu'tazîd'in Mûnis'i Mekke'ye sürgüne gönderdiğini belirtmektedirler (Zehebî, 1992: XXI, 11; İbn Tağriberdî, 1992: III, 272). Ancak Mu'tazîd son anlarını yaşarken dışarıda meydana gelen karışıklık hakkında Mûnis'ten bilgi alması, (Mesûdî, 1965: IV, 274), gerek Mu'tazîd'in vefatından sonra 8 Cemâziyelevvel 289/20 Nisan 902 tarihinde Salı günü (Taberî, 1997: V, 638; İbnü'l-Esîr, 1982: VII, 516) hilâfete gelen Müktefî halife olunca bu kritik dönemde kumandan Mûnis'in, İbnü'l-Mu'tezz'den kuşkulanan onu diğer bazı Abbâsî hanedanı mensuplarıyla birlikte hapse atması (Durmuş, 2000: XXI, 144), gerekse de Müktefî'nin amcası Abdülvâhid'in Mûnis'in gözetimi altında tutulması (Mesûdî, 1965: IV, 282) (Bu olaydan dört ay sonra 16 Ramazan 289/24 Ağustos 902 tarihinde Pazartesi gecesi Abdülvâhid öldürülmüştür) (Taberî, 1997: V, 642; Mesûdî, 1965: IV, 282) olayları dikkate alındığında Mûnis'in Mu'tazîd döneminde ve Müktefî'nin hilâfetinin ilk yıllarında görevde olduğu görülmektedir. Ebû Bekir Muhammed b. Yahya es-Sûlî, Mûnis'in görevden alınmasını tarih belirtmeksizin şu şekilde belirtmektedir: "Mûnisü'l-Hâdim, Muktedir Billâh halife olduğu esnada haptiste bulunmaktaydı. Çünkü Mûnis, Müktefî'ye Mısır'a vali olma talebini iletince onun yanında kalmasını istemeyen halife, kendisini Mekke'ye sürgüne gönderdi" (Sûlî, 1999: 51).

1- Muktedir Döneminde Mûnisü'l-Muzaffer'in siyasi ve İdarî Faaliyetleri

a- Mûnisü'l-Muzaffer'in Muktedir'in Hilâfete Gelmesindeki Etkisi

Müktefî'nin 12 Zilkade 295/13 Ağustos 907 Cumartesi günü akşama doğru vefatı (İbn Miskeveyh, ts: I, 1-2; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 10; Hudarî Bek, 1986: 376), rejim için yeni bir buhran döneminin başlangıcı oldu. Hakkında hiçbir tedbir alınmadığı hilafete geçiş meselesi bu dönemde yeni halifenin atanması hususunda kendilerine aktif sorumluluk düşen devletin üst düzey kâtipleri arasında hararetli tartışmalara sebep oldu. Böylece yönetimdekileri iki ana guruba ayıran temel görüş ayrılıkları gün ışığına çıktı. Hükümet hakkında iki farklı görüşü temsil edenlerden Ali b. İsa, halifenin oğlu ve on üç yaşındaki Ca'fer'in yerine ondan daha tecrübeli ve İbnü'l-Mu'tezz adıyla bilinen Mütevekkil'in torununu geçirmek; İbnü'l-Furât da yaşı sebebiyle yükselen itirazlara rağmen genç Ca'fer'in halifeliğinin ilan edilmesi ve bu sayede idari tecrübeye sahip olanlar vezir olacak ve Şiî hareketi daha serbestçe gelişecek şekildeydi (Holt-Lapton- Lewis, 1997: I 143-144). Ancak vezir Abbâs b. Hasan, Müktefî'nin hastalığı esnasında çocukları küçük olduğu için kendisinden sonra, yeni buluşa ermiş kardeşi Ca'fer'in halife olmasını arzu ettiğini dikkate alarak (Kurtubî, ts: VI, 11-13; İbn Miskeveyh, ts: I, 2-3)

yaşının küçük olmasından çekinmesine rağmen kendisini “el-Muktedir Billâh” sıfatıyla halife tayin etti (İbn Miskeveyh, ts: I3-4; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 10).

Hilâfet makamına daha tecrübeli ve yetenekli kişiler varken küçük yaşta birinin atanması halk arasında hoşnutsuzluğa ve kargaşaya sebep oldu. Ayrıca Muktedir'in hilâfete geçmesiyle başta vezir Abbâs b. Hasan ve halifenin annesi Şağab Hatun olmak üzere devlet görevlilerinin yönetiminde uyguladıkları baskıcı tutum bazı kumandan, kadı ve kâtipleri rahatsız etti. Bunun üzerine Muhammed b. Dâvûd el-Cerrâh, Ebu'l Musennâ Ahmed b. Yakûb el-Kâdî, Hüseyin b. Hamdân, Bedr el-Acemî, Vâsîf b. Savârtêkîn, Muktedir'i halledip, Abdullah b. Mu'tezz'i hilâfete getirmeyi düşündüler. Bu düşüncelerini vezir Abbâs b. Hasan'a bildirdiler. Onun da onayını aldıktan sonra durumu bir mektupla Abdullah b. Mu'tezz'e bildirdiler. Abdullah b. Mu'tezz kan dökülmemesi ve savaşılmaması şartıyla tekliflerini kabul edeceğini bildirdi. İhtilal grubu, kendilerine karşı çıkıp mücadele ve harp edecek kimse olmadığından böyle bir durumun meydana gelmeyeceğini iletiler. Bu sebeple 21 Rebülevvel 296/18 Aralık 908 tarihinde Pazar günü Abdullah b. Mu'tezz'e biat ettiler (Taberî, 1997: V, 671; İbn Miskeveyh, ts: I, 5; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 79-80; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 14; İbn Kesîr, 1994: 114). Ancak kısa bir süre sonra Muktedir'in taraftarları Mûnisü'l-Hâdim, Ğarîbu'l-Hal ve saraydaki diğer görevliler karşı harekete geçti (Sûlî, 1999: 71; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 80-81; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 15-16). Kendisine yapılan ihtilale karşı koyamayacağını anlayan Abdullah b. Mu'tezz, veziri Muhammed b. Dâvûd, kadısı Ahmed b. Dâvûd ve hâcibini alarak kaçmaya başladı (İbn Miskeveyh, ts: I, 6; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 81; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 16; Suyûtî, 1989: 427; Hasan, 1984: 20). Böylece 20 Rebülevvel 296/17 Aralık 908 tarihinde Cumartesi günü darbeyle tahttan indirilen Muktedir, taraftarlarının mukavemeti sonucunda iki gün sonra 22 Rebülevvel 296/19 Aralık 908 tarihinde Pazartesi günü ikinci kez halife ilan edildi. İkinci defa hilafete seçilen Muktedir, vezirliğe Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. el-Furât'ı, Sâhibu's-Şurta görevine ise Mûnis'i getirdi (İbn Miskeveyh, ts: I, 7; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 81; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 17; İbn Kesîr, 1994: XI, 114; Zehebî, 1992: XXX, 269). Abdullah b. el-Mu'tezz ve adamları yakalanarak 28 Rebülevvel 296/25 Aralık 908 tarihinde hapse atıldı (Sûlî, 1999: 71; İbn Miskeveyh, ts: I, 8; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 18). İbnü'l-Mu'tezz beş gün süren ağır işkencelerden sonra 2 Rebü'lâhir 296/29 Aralık 908 tarihinde öldürülerek ailesine teslim edildi. Bir gün bir gece süren hilafeti sebebiyle birçok tarihçi Abdullah b. Mu'tezz'i Abbâsî halifeleri arasında saymamıştır (Sûlî, 1999: 71-98; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 84-90; İbn Kesîr, 1994: x1, 115-117; İbnü'l-İmâd, 1989: I, 222-224; Durmuş, 2000: XXI, 143-147).

Mûnis, Muktedir'e yapılan darbe karşısında etrafındakileri teşkilatlandırarak ihtilale karşı koymuş, Abdullah b. Mu'tezz ve taraftarlarını etkisiz hale getirerek karışıklığın önlenmesinde ve Muktedir'in tekrar hilâfete gelmesinde önemli derecede katkı sağlamıştır. Bu başarısından dolayı halife kendisini 'Sâhibu's-Şurta' görevine getirerek ona olan güvenini ortaya koymuştur. Ayrıca bu olaydan sonra Mûnis'in halifenin yanında önemi ve itibarı daha da artmış, âdeta Mûnis, halifenin baş danışmanı konumuna yükselmiştir.

b- Vezir Atamalarında Mûnis'in Etkisi

Mûnisü'l-Muzaffer, halifenin yanındaki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra devletin önemli kadrolarına tayin edilecek kişilere müdahale etmeye başlamıştır. Muktedir, vezir Hâkânî'nin (299-301/911-913) işlerinin bir hayli karıştığını ve bu görevi yürütmekten aciz olduğunu anlayınca onu azletmeyi ve yerine Ebu'l-Hasan b. Furât'ı tekrar vezirliğe getirmeyi düşündü (Arslan, 2009: 50-91). Halife bu düşüncesini gerçekleştirmek için Mûnisü'l-Muzaffer ile istişarede bulundu. Mûnis, Muktedir'e şöyle dedi: “Eğer onu tekrar vezirliğe tayin edecek olursan halk senin onun malına tamah ederek onu azlettiğini düşünecektir. En iyisi şu anda Mekke'de bulunan gayet güvenilir, dürüst ve dinine bağlı bir kişi olan Ali b. İsa'yı çağırıp vezir tayin etmendir” (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 68). Bu tavsiye doğrultusunda Muktedir, Mekke'de bulunan Ali b. İsa'nın çağrılmasını emretti. Çünkü daha önce Ali b. İsa, Abdullah b. Mu'tezz taraftarı olduğu gerekçesiyle Mekke'ye sürgüne gönderilmişti. Ali b. İsa Bağdat'a gelerek (İbn Miskeveyh, ts: I, 8, 26; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 18, 68) 11 Muharrem 301/17 Ağustos 913 tarihinde Salı günü göreve başladı (Mes'ûdî, 1965: IV, 305).

İbnü'l-Furât (311-312/923-924)'ın üçüncü vezirliği döneminde (Mûnisü'l-Muzaffer ile İbnü'l-Furât arasındaki mücadele hakkında geniş bilgi için bkz. Arslan, 2009: 54-60; Yılmaz, 2007: 123-134) Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Hâkânî gizlenerek yaşamını sürdürmüştü. Babası çok yaşlıydı ve aklını yitirmişti. İbnü'l-Furât ve oğlu Muhsin'in yönetimindeki otoriteleri sarsılmaya başlamış, pek çok sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Hâkânî vezirlik görevine gelmek için çalışmalara başladı. Ayrıca Nasru'l-Hâcib ve Semel el-Kahramâne de onun vezir olması için Muktedir'i ikna etmeye çalışıyorlardı. Mûnisü'l-Muzaffer de Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Hâkânî'nin vezirlik makamına getirilmesi için Muktedir ile istişarede bulununca halife ona şu cevabı vermişti: "Babası dünyayı harap etti. O ise babasından daha tehlikelidir" diyerek, babasının vezirliği döneminde ortaya çıkan sorunları bir daha yaşamak istemeyen Muktedir, onun vezir olmasını arzu etmiyordu. Ancak el-Hüseyin b. Ahmed el-Mâderâî'yi vezirlik makamına getirmeyi düşünüyordu (İbn Miskeveyh, ts: I, 127). Bu arada Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Hâkânî, Muktedir'e yazdığı mektupta İbnü'l-Furât ve adamlarının mallarından iki milyon dinar müsadere ettiğini belirtmişti. Muktedir'in istememesine rağmen Mûnisü'l-Muzaffer, Nasru'l-Hâcib, Harun b. Ğaribu'l-Hal ve sarayda söz sahibi olan kişilerin ısrarları sonucunda el-Hâkânî 9 Rebûlevvel 312/15 Haziran 924 tarihinde vezirlik makamına getirildi (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 150-151).

Vezir Husaybî (313-314/925-926), yönetimi son derece zorlaştırıp, halkı sürekli sıkıştırmaya başlayınca Muktedir'in işi ve idaresi giderek çıkmazlara sürüklendi. Vezaret işleri yürütülemeyince Mûnisü'l-Muzaffer, vezirin azledilmesini ve yerine Ali b. İsa'nın tayin edilmesini Muktedir'e tavsiye etti. Bunun üzerine Ebû'l-Abbâs el-Husaybî tutuklanarak oğlu ve yakınlarıyla birlikte hapse atıldı. Muktedir, Dimaşk'te bulunan Ali b. İsa'ya haber göndererek Bağdat'a gelmesini istedi. Ayrıca Ali b. İsa merkeze ulaşınca kadar ona vekâlet etmesi için Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Muhammed el-Kelvezânî geçici vezir tayin edildi. Ali b. İsa Bağdat'a geldi. Onun gelmesinden bir hayli memnun olan Muktedir kendisine 20.000 dinar hediye etti. Bir gün sonra 315/927 senenin başında Ali b. İsa (315-316/927-928) ikinci defa vezirlik görevine getirildi (İbn Miskeveyh, ts: I, 151; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 163-164).

Gelirlerin azalması, maaşların arttırılması, saray masraflarının bir hayli artması üzerine dönemin veziri Ali b. İsa malî durumu düzeltmeyeceğini anlayınca istifasını sunması üzerine Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer ile vezirlik makamına kimin geleceği konusunda istişarede bulundu ve vezirliğe Fazl b. Ca'fer b. el-Furât, Ebû Ali b. Mukle ve Muhammed b. Halef en-Nîremânî'yi aday olarak düşündüğünü belirtti. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer: "Fazl b. Ca'fer b. el-Furât olmaz. Biz onun amcası vezir Ebu'l-Hasan'ı ve amcasının oğlu ile eniştesi Muhsin'i öldürüp, kız kardeşinin mallarını müsadere ettik. Bundan dolayı ona güvenemeyiz. Ali b. Mukle de çok konuşan, aldatıcı ve vezarette hiçbir tecrübesi olmayan biridir. Bundan dolayı o da vezirlik makamına uygun biri değildir. Muhammed b. Halef'e gelince, o da cahil, aceleci ve hiçbir şeyi doğru dürüst yapamayan bir kişidir. En doğrusu Ali b. İsa'nın vezirlik görevine devam etmesidir" şeklinde görüşlerini belirterek bu üç adayın da vezirlik makamına uygun olmadığını belirtti. Daha sonra Mûnis, Ali b. İsa ile karşılaşınca vezirlikte biraz daha kalmasını tavsiye ederek onu sakinleştirmeye çalıştıysa da Ali b. İsa ona şöyle dedi: "Sen sürekli olarak burada merkezde oturuyor olsaydın, devamlı olarak senden yardım isterdim. Ancak sen şimdi Rakka'ya, arkasından da Şam'a gideceksin." Ali b. İsa kararından dönmeyince halife tarafından görevinden alındı (İbn Miskeveyh, ts: I, 184-185; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 183-184).

Halife, Mûnisü'l-Muzaffer'in kendisini gölgede bırakacak otoritesinden rahatsızlık duymaya başladı. Vezir Ali b. Mukle (316-318/928-930)'nin Mûnisü'l-Muzaffer ile arasının iyi olması onu endişelendirdi. Zaten, Muktedir ile Mûnisü'l-Muzaffer'in araları iyi değildi. Buna rağmen Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'e iyi davranıyordu. Bu amaçla halife bir yolunu bulup Ali b. Mukle'yi vezirlik görevinden azletmek istiyordu. Halifenin istediği ortam, Mûnisü'l-Muzaffer'in Avâna ve Ukbarâ'ya gittiği bir zamanda oluştu. Bunu fırsat bilen Muktedir, Ali b. Mukle'yi saraya geldiğinde (İbn Miskeveyh, ts: I, 203; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 218) 16

Cemâziyelevvel 318/16 Haziran 930 tarihinde Çarşamba günü tutuklandı. İbn Hallikân, ts: V, 114).

Mûnisü'l-Muzaffer, Bağdat dışında olduğu bir sırada halifenin Ali b. Mukle'yi vezirlikten azledip yerine Hüseyin b. Kâsım'ı vezir tayin etmeyi düşündüğü haberini alınca, Bağdat'a gelip olup bitenlere müdahale ederek Ali b. İsa aracılığıyla Ali b. Mukle'nin tekrar vezarete getirilmesini halifeden talep etti. Bu talebi reddedilen Mûnisü'l-Muzaffer, Hüseyin b. Kâsım'ın vezir tayin edilmemesini teklif etti. Bunun üzerine Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'e vezirlik makamına uygun birini önermesini isteyince o, Süleyman b. Hasan'ı veya Abdurrahman b. İsa'yı teklif etti. Mûnisü'l-Muzaffer ile arasının açılmasını istemeyen Muktedir 15 Cemâziyelevvel 318/15 Haziran 930 tarihinde Perşembe günü Süleyman b. Hasan'ı vezir olarak tayin etti (İbn Miskeveyh, ts: I, 204-205; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 218).

Süleyman b. Hasan (318-319/930-931) azledildikten sonra Muktedir vezirlik makamına Hüseyin b. Kâsım'ı getirmeyi düşünüyordu. Ancak, Mûnisü'l-Muzaffer'in vezirlik makamına Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Muhammed el-Kelvezânî'nin getirilmesini talep etmesi Muktedir'i rahatsız etti. Buna rağmen halife, Mûnisü'l-Muzaffer'den çekindiğinden 27 Receb 319/15 Ağustos 931 tarihinde Pazartesi günü Kelvezânî'yi vezir olarak tayin etmek zorunda kaldı. Kelvezânî vezirliği döneminde Mûnisü'l-Muzaffer'in etkisinde kalarak işlerini yürütmek zorunda kaldı. Örneğin divânu's-sevâd'ın başkanlığına Ebû'l-Feth el-Fadl b. Ca'fer'i Mûnisü'l-Muzaffer'in baskısıyla atamak mecburiyetinde kalmıştı (İbn Miskeveyh, ts: I, 212; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 225).

Halife Muktedir'in daha önce iki defa vezirliğe getirmeyi düşündüğü Hüseyin b. Kâsım'a Mûnisü'l-Muzaffer engel olmuştu. Bundan dolayı Hüseyin b. el-Kâsım ile Mûnisü'l-Muzaffer arasında bir soğukluk bulunmaktaydı. Hüseyin b. el-Kâsım (319-320/931-932) vezir olunca Mûnisü'l-Muzaffer'in yönetim üzerindeki etkisini kırmak için harekete geçti. O, bazı komutanlarla anlaşarak Mûnisü'l-Muzaffer'e suikast düzenlemeyi planladı. Bu suikastın yapılacağını haber alan Mûnisü'l-Muzaffer karşı harekete geçerek veziri yakalatmak için evine baskın yapmayı planladı. Bunu haber alan Hüseyin b. Kâsım geceleri evine gitmiyor, sabah olunca evine gidiyordu. Bu durum on gün devam etti. Bundan dolayı vezir saraya taşınmak zorunda kaldı. Daha sonra Mûnisü'l-Muzaffer, vezirin azledilip, mallarının müsâdere edilmesini talep etti. Muktedir, vezirin azledilmesini kabul etmişse de mallarının müsâdere edilmesine izin vermedi. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer, vezirin tutuklanıp, Ummân'a sürgüne gönderilmesini istedi. Muktedir bunu kabul etmediği gibi, vezirin sarayda oturmaya devam etmesini ve vezirlik görevini de sürdürmesini istedi. Mûnisü'l-Muzaffer ise bu durumdan hoşnut olmadı (İbn Miskeveyh, ts: I, 221; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 232).

Muktedir'in yirmi beş yıllık halifeliği döneminde on beş vezir iş başına gelmiş, bunlardan İbnü'l-Furât, Ali b. İsa ve Hâmid b. Abbâs yaklaşık on beş yıl, diğerleri ise daha kısa süreli olarak görevde kalmışlardır. Hatta bunların bazısı da ikinci veya üçüncü defa göreve getirilmişlerdir. Sık sık vezir değiştirmek devletin istikrarsızlığını ortaya koymaktadır. Vezirlerin tayin edilmesinde ve azledilmesinde ekonomik ve sosyal sebeplerin yanı sıra sarayda söz sahibi olan kişilerin ve ordu komutanlarının halife üzerindeki etkisi büyüktü. Halife Muktedir vezir tayin ettiği zaman son vezir hariç mutlaka Mûnisü'l-Muzaffer ile istişare de bulunur, onun onayını aldıktan sonra atama yapardı. Muktedir iki defa Hüseyin b. Kâsım'ı vezir tayin etmek istediğinde Mûnisü'l-Muzaffer'in buna karşı çıkması neticesinde halife vezarete onun isteği doğrultusundaki kişileri tayin etmek zorunda kaldı. Muktedir döneminde Abbâsî ordusunun genel komutanı Mûnisü'l-Muzaffer'in kendi ordusu bulunmaktadır. Bu durum ordunun yönetim üzerinde büyük bir güç teşkil ettiğini göstermektedir. Bu gücü sayesinde Abbâsî Devleti'nde Muktedir'den sonra ikinci kişi olarak dikkat çekmektedir. Halife Muktedir onun görüşünü almadan vezir tayininde bulunmazdı. Hatta halifenin adayı ile Mûnisü'l-Muzaffer'in adayı çelişirse Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'in teklifi doğrultusunda vezir tayininde bulunurdu. Ancak halife, Mûnisü'l-Muzaffer'in bu gücünü kırmak için harekete geçtiyse de buna muvaffak olamadı. Başkalarının desteğiyle makam mevki sahibi olanlar bağımsız hareket etme yeteneğinden mahrum oldukları için bu makamı onların lehine

kullanmaları muhakkaktır. Mûnisü'l-Muzaffer'in azledilmesini istediği vezir Hüseyin b. Kâsım görevde kalınca Mûnisü'l-Muzaffer ile Muktedir'in arası açılmış ve bu anlaşmazlık Muktedir'in öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.

c- Mûnis'in Yönetim Üzerindeki Etkisi

Mûnisü'l-Muzaffer'in devlet üzerindeki ağırlığı yönetimin her kademesinde hissedilmekteydi. Bu durum devletin üst makamları tarafından da zaman zaman dile getirildiği gibi, Mûnis'in uygulamalarında da görülmekteydi. 6 Safer 312/14 Mayıs 924 yılında Cuma günü halk galeyana gelerek minberleri yıkıp, mihrapları siyaha boyadılar. Olaylar karşısında âciz kalan İbnü'l-Furât, ne yapması hususunda emir almak için Muktedir'in huzuruna geldi. Görüşme esnasında Nasru'l-Hâcib de orada bulunmaktaydı. Nasru'l-Hâcib, İbnü'l-Furât'a son derece ağır sözler söyleyip şöyle dedi: "Şimdi gelmiş ne yapalım diye mi soruyorsun? Devletin temellerini sarstıktan sonra gelip danışmanın ne önemi var! Devletin bütün düşmanlarıyla gizlice yaptığın yazışma, anlaşma ve hediyeleşmeler, Mûnisü'l-Muzaffer'i açık bir şekilde devletin bir kılıcı durumunda iken merkezden uzaklaştırıp, Rakka'ya göndermekle devletin temellerini sarsmış ve devleti yıkmakla karşı karşıya getirmiş bulunuyorsun. Şu anda bu Karmatî adam merkezimize saldıracak olursa, onu buradan kim uzaklaştıracak ve hilafet merkezini kim müdafaa edecek, sen mi yoksa oğlun mu? Şimdi Mûnisü'l-Muzaffer'i buradan uzaklaştırmak, beni ve diğer kimseleri tutuklattırmak istemendeki maksadın açıkça ortaya çıktı. Böylece devleti zayıflatıp, düşmanı kuvvetlendirmekle, mallarına el koyup elinden alan kimseye karşı beslediğin kinle rahatlamış olacaksın değil mi? Karmatîlerle aranızdaki Şiilik ve Râfizîlik anlayışının yakınlığından dolayı böyle davranmakla da yine içindeki kinini kusmuş bulunuyorsun. Şimdi sarayda gözükken yabancıların Karmatîler'den olduğunu ve onu senin oraya soktuğun gayet açık olarak ortaya çıkmıştır" (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 148).

Muktedir 319/931 yılında Muhammed b. Yâkût'u şurta reisliği görevine ilave olarak hisbe teşkilatının başına getirdi. Bu durum Mûnisü'l-Muzaffer'in tepkisine yol açtı. Bunun için Mûnisü'l-Muzaffer halifeden Muhammed b. Yâkût'u hisbe teşkilatının başından almasını isteyerek şöyle dedi: "Bu, kadı ve âdil kişilerin dışında hiç kimsenin yürütemeyeceği bir görevdir." Muktedir, Mûnis'in bu talebini yerine getirerek Muhammed b. Yâkût'u hisbe teşkilatının başından aldı (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 224; İbn Kesîr, 1994: 155) ve yerine İbn Râik'in iki oğlu Muhammed ve İbrahim b. Râik'i getirdi (Kurtubî, ts: VI, 76; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 183).

303/915 yıllarında Musâfiye askerleri maaşlarının arttırılması için isyan çıkardılar. Vezir Ali b. İsa'nın evine saldırarak kapısını yaktılar, yolları kesip insanların camiye gitmelerine izin vermediler. Mûnisü'l-Muzaffer devreye girerek isteklerinin yerine getirileceğini taahhüt etmesi üzerine isyana son verdiler (Sûlî, 1999: 185).

301/913 yılında Muktedir tarafından Mısır valiliğine atandı. (İbn Miskeveyh, ts: I, 32). Mısır bölgesine devamlı saldırılarda bulunan Fâtımî ordusunu birkaç defa bozguna uğratarak, onları Mısır topraklarından uzaklaştırdı (Sâbî, 1958: 53). Sınır yakınlarında bulunan müslüman şehirlerine devamlı saldırılarda bulunan Bizans ordusuna askerî seferler düzenleyerek, onları mal ve can kaybına uğrattı. Halife Muktedir döneminde devlet içerisinde ortaya çıkan isyan hareketlerinde oldukça başarılı oldu, elde ettiği bu askerî zaferlerden dolayı da devlet yönetiminde mertebesi, buna bağlı olarak etkisi de arttı (Fevzî, 1986: 448). Bir müddet sonra Mûnisü'l-Muzaffer idarî kadroya göre sakıncalı kişi durumuna gelmiş ve bu kişiden kurtulmak amacıyla vezir İbnü'l-Furât, Mûnisü'l-Muzaffer'in ordusunun masraflarından kurtulmak gerekçesiyle halifeden onu ve ordusunun Bağdat dışına çıkarılmasını talep etti. Fakat Muktedir, vezirin bu talebini yerine getirmede (Sâbî, 1958: 53).

317/929 yılında Muktedir'e karşı yapılan darbeye aktif rol alan Mûnisü'l-Muzaffer, Muhammed b. el-Mu'tazid'in "Kâhir Billâh" sıfatıyla hilâfete gelmesinde daha sonra da Muktedir'in yeniden aynı makama getirilmesinde etkili oldu. Bu olaydan sonra Abbâsî Devleti'nde onun karşısında duracak her hangi bir güç kalmadı (Geniş bilgi için bkz. Arslan, 2009: 42-49).

İbnü'l-Esîr, Muktedir'e darbe girişiminde Mûnisü'l-Muzaffer'in hiçbir etkisinin olmadığını belirterek şöyle demektedir: "Mûnisü'l-Muzaffer, bu işe karar verildiğinde muhalefet etmesine rağmen, cemaate uymak zorunda kaldı. Çünkü bu cemaate muhalefet etmekle Muktedir'e herhangi bir faydası olmayacaktı. Kendisinden emin olmaları için onlarla birlikte hareket etti. Musâfiye ve Huceriyye askerleriyle gizli anlaşmalar yaparak kumandanların Muktedir'i yeniden hilafete getirmeleri için yapılması gereken bütün çalışmalarda onları destekledi. Muktedir'e kendi evindeyken şöyle dedi: "Neyi yapmamızı diliyorsunuz?" İşte bu söz Muktedir'e bir güvence verdi. Musâfiye yaya askerleri Muktedir'i Mûnis'in evinden saraya götürdüklerinde halkın kalabalığını ve aralarındaki çekişmeleri görünce, çok güvendiği için Mûnis'in evine döndü. Eğer Mûnis, Muktedir'in yanında olmasaydı, Kâhir Billâh'ın yanında olacaktı ve yine Muktedir'den yana olmasaydı, hilafete getirmek için kendisinden istediklerinde evinde bulunan Muktedir'i öldürebilirdi (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 206-207).

Mûnis, Muktedir döneminin sadece belirli alanlarında etkili değil, her alanda etkili olduğunu aşağıdaki olaylar ortaya koymaktadır. O askerî (Mûnisü'l-Muzaffer'in askerî seferleri hakkında geniş bilgi için bkz. Arslan, 2009: 218-239; Yılmaz, 2007: 136-155) görevlerinin yanında çeşitli zamanlarda da idarî görevlerde de bulunmuştur. 300/912 yılında Harameyn ve Suğur bölgesi valiliğine getirildi (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 75). Ayrıca Halife Muktedir 301/913 yılında dört yaşındaki oğlu Ebû'l-Abbâs'ı Mısır ve Mağrib vilayetlerinin valiliğine atayınca, yardımcılığına da onu atamıştır (İbn Miskevayh, ts: I, 32; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 76). Böylece o askerî alanda olduğu gibi idarî alanda da devletin kurumlarını tanıma fırsatını bulmuştur.

Mûnisü'l-Hâdim'in Abbâsî Devleti'ne yönelik iç ve dış saldırılara karşı önemli başarılarının olduğunu görmekteyiz. Sürekli olarak Mısır'a saldırılarda bulunan Fâtımî Devleti'ne karşı zafer elde etmiş ve başarılarından dolayı kendisine Halife tarafından "el-Muzaffer" lakabı verilmiştir. Abbâsî Devletinin sınır bölgelerine hücum edip, Müslüman halka zor anlar yaşatan Bizanslılara karşı oldukça başarılı savaşlar çıkararak bölge halkının güvenliğini sağlamıştır (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 144; Abbâsî-Fâtımî ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Arslan, 2009: 234-239). Diğer taraftan devlet içerisinde ortaya çıkan isyan hareketlerini de bastırmıştır (Muktedir dönemi isyanları hakkında geniş bilgi için bkz. Arslan, 2009: 176-216). Onun bu başarıları devlet içerisindeki mertebesini daha da yükseltmiştir.

d- Mûnisü'l-Muzaffer'in Muktedir'e İsyasının Başlangıcı

Halife Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'e orduyu hazırlayıp 4 Rebûlâhir 315/8 Haziran 927 tarihinde Perşembe günü sefere çıkmasını emretti ve kendisine çok değerli hil'atler giydirdi (İbnü'l-Cevzi, 1992: XIII, 260; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 169; İbn Kesîr, 1994: XI, 165). Bizans üzerine yürümek için hazırlanan ordu tam sefere çıkmak üzereyken, Mûnisü'l-Muzaffer halife ile vedalaşmaya gitmekten çekindi. Onun bu hareketi herkes tarafından duyuldu. Bunun sebebi ise şöyle rivayet edilmektedir:

315/927 yılında Bizanslılar, İslâm Devleti'nin sınır boylarına hücum ederek Sümeysât (Samsat)'a girmiş, bir hayli mal, silah ve benzeri şeyleri ele geçirip, şehrin en büyük camiinde namaz vakitlerinde çan çalmışlardı. Bunun üzerine sınır boylarındaki Müslümanlar da Bizanslılara karşı saldırıya geçmişler ve büyük miktarda ganimet ele geçirmişlerdi. Ayrıca Başkent'e, Bizanslıların saldırdıklarını, halkın mallarını yağmaladıklarını, şehre İmparator'un otağını kurduklarını ve büyük camide çan çaldıklarını bildiren mektup gelince, Halife Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'e ordu hazırlayıp 4 Rebûlâhir 315/8 Haziran 927 tarihinde Perşembe günü sefere çıkmasını emrederek kendisine çok değerli hilatler giydirdi. Halifenin hizmetinde bulunan saray hizmetçilerinden birisi Mûnisü'l-Muzaffer'e 11 Rebûlâhir 315/15 Haziran 927 tarihinde Perşembe günü şunları anlattı: "Halife, yakın hizmetçilerinden birine Dâru's-Şecere denilen yerde bir kuyu kazmalarını ve kuyunun ağzını çalı, çırpı ve toprakla kapatmalarını emretti. Hizmetçi, halifenin bundan gayesinin de şu olduğunu ilave etti: "Mûnisü'l-Muzaffer, Bizans'a gitmek üzere vedalaşmaya geldiğinde halife bu kuyunun hizasında oturacak ve Mûnisü'l-Muzaffer'in yaklaşması üzerine muhafızlar onu kuyuya atıp

boğacaklar ve onu oradan ölü olarak çıkaracaklardı." Bunu işiten Mûnisü'l-Muzaffer halife ile vedalaşmaya gitmekten çekindi. Onun, halifenin huzuruna girmediğini gören Ebu'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân ve kardeşleri, ordunun diğer komutanları, askerler ve köleler silahlarıyla yanına gidince sarayda asker kalmadı. Mûnisü'l-Muzaffer'in etrafında toplanan bu komutanlar ve askerler ona şöyle dediler: "Sakalın bitinceye kadar senin önünde savaşaacağız." Bu olaylar üzerine Muktedir, Mûnisü'l-Muzaffer'e bizzat kendisinin yazdığı mektupta, kendisine ulaşan bu haberlerin uydurma olduğunu yemin ederek bildirdi. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer, askerlerini ve etrafında toplananları dağıtıp halifeye yazmış olduğu mektupta, kendisinin halifeye kul ve köle olduğunu, ancak bu haberleri ortaya atanların kendisi ile efendisi arasında bir fitne çıkarmak istediklerini bildirdi. Ayrıca etrafında toplanan komutan ve askerleri kendisinin çağırmadığını, onların kendi istekleriyle etrafında toplandıklarını ve şu anda hepsini dağıttığını ifade etti. Bu mektuplaşmalardan sonra halife, Nasru'l-Hâcib ve bazı âlimleri Mûnisü'l-Muzaffer'in yanına gönderdi. Mûnisü'l-Muzaffer de yanında bulunan bazı komutanlar ve kendisiyle görüşmeye gelen halifenin gönderdiği elçilerle beraber 18 Rebûlâhir 315/22 Haziran 927 Perşembe günü halifenin huzuruna gidip onun ellerini ve ayaklarını öpünce, halife de kendisinin güzel sıfatlara sahip, iyi niyetli olduğunu belirtti. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer es-Sulesâ çarşısındaki evinden 22 Rebûlâhir 315/26 Haziran 927 tarihinde Pazartesi günü çıktı ve devletin yönetim kadrosuyla görüştüktan sonra devlet töreniyle 28 Rebûlâhir 315/2 Temmuz 927 tarihinde Pazar günü Bizans seferine uğurlandı (İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 260-262; İbnü'l-Esir, 1982: VIII, 169-170; İbn Kesîr, 1994: XI, 165).

Yukarıdaki olayda halifenin, Mûnisü'l-Muzaffer'in yönetim üzerindeki hâkimiyetinden oldukça rahatsız olduğu ve kendisini ortadan kaldırmak için suikast girişiminde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak halife, planının deşifre olması ve Mûnisü'l-Muzaffer'in etrafında taraftarlarının toplanması sebebiyle bunu gerçekleştirememiştir. Halife, işin restleşmeye varmaması ve kendisinin bu durumdan zarar göreceği düşüncesiyle yanlış anlaşıldığını, böyle bir şeyin olmadığını belirterek âdeta Mûnis'ten özür dilemiştir. Ancak bu olay, halife ile Mûnis arasında zihinlerde var olan kin ve nefreti gün yüzüne çıkarmıştır.

319/931 tarihinde halife ile Mûnisü'l-Muzaffer arasında atama krizi çıktı. Bağdat Emniyet Müdürü olan Muhammed b. Yâkût, vezir Suleymân'a karşı mesafeli bir tavır alıp, Hüseyin b. Kâsım'a meyilli görünüyordu. Diğer taraftan Mûnisü'l-Muzaffer de Vezir Süleymân'ın Ali b. İsa ile yakın diyalog içerisinde olmasından dolayı vezirin yanında yer alıyor ve hem vezire hem de Ali b. İsa'ya çok güveniyordu. Bu arada Muktedir tarafından Muhammed b. Yâkût'a emniyet müdürlüğü görevine ilave olarak Hisbe Teşkilatının başına getirilip emrine adamlar tahsis edilerek, bir hayli güçlü konuma gelmesi, Mûnisü'l-Muzaffer'e çok ağır geldi. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer, Muktedir ile konuşarak Muhammed b. Yâkût'un Hisbe Teşkilatı'nın başından alınmasını yerine ise Ebû İshâk İbrahim b. el-Bathâ'nın getirilmesini talep etti ve: "Bu, kadıların ve adil kişilerin dışında her hangi bir kimsenin yerine getirebileceği bir görev değildir" dedi. Halife yapılan öneriyi yerinde bularak Mûnisü'l-Muzaffer'in teklifini kabul etti ((İbn Miskeveyh, ts: I, 209; İbnü'l-Esir, 1982: VIII, 224; İbn Kesîr, 1994: XI, 177)).

Sorunun çözüldüğü sırada Mûnisü'l-Muzaffer adamlarını etrafında toplayınca Muhammed b. Yâkût ve oğlu da adamlarını halifenin evinde topladı. Bu esnada Mûnisü'l-Muzaffer'e şöyle söylendi: "Muhammed b. Yâkût adamlarını toplamış, geceleyin senin bulunduğun eve baskın yapmayı planlamıştır." O esnada Muhammed b. Yâkût ve adamları Şemmâsiyye kapısına çıkıp, kargaşa çıkardılar. (İbn Miskeveyh, ts: I, 209; İbnü'l-Esir, 1982: VIII, 224) Mûnisü'l-Muzaffer'in yanında bulunan Ali b. İsa, bu söylenenlerin yanlış olduğunu, Mûnisü'l-Muzaffer'e evinde oturmasını ve yanlış bir harekette bulunmamasını tavsiye etti. Mûnisü'l-Muzaffer de onun bu tavsiyesine uydu. (İbn Miskeveyh, ts: I, 210). Böylece halife, Muhammed b. Yâkût'u Şurta ve Hisbe Teşkilatı görevlerinden, oğlunu da Hicâbet görevinden azlederek Medâin'e sürgüne gönderdi. Bağdat'tan uzaklaştırılan Muhammed b. Yâkût ve oğulları kısa bir süre sonra halife tarafından Muhammed b. Yâkût'u Kirmân ve Fâris'e,

Muzaffer b. Yâkût'u İsfahân'a (İbn Miskeveyh, ts: I, 210-211; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 224-225), Ebû Bekir Muhammed b. Yâkût'u da Sicistân'a vali olarak atadı (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 225).

319/931 tarihinde Zilhicce/Aralık-Ocak ayında meydana gelen olay, Halife Muktedir ile Mûnisü'l-Muzaffer arasında ipleri koparma noktasına getirdi.

Mûnisü'l-Muzaffer, yeni vezir Hüseyin b. Kâsım'ın bazı komutanlarla anlaşarak kendisine suikast yapmayı planladığını öğrendi. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer de vezir Hüseyin b. Kâsım'a suikast düzenlemeyi düşündü. Mûnisü'l-Muzaffer'in geceleyin evine saldırıp kendisini yakalatmak istediğini haber alan Hüseyin b. el-Kâsım, yaklaşık on gün farklı evlerde kalarak gizlendi. Gece kaldığı yeri hiç kimse bilmezdi. Ancak gerekli olduğu durumlarda divan üyeleriyle görüşürdü. Sabah olunca da erkenden evine gelirdi. Durumun böyle gitmeyeceğini anlayınca hilâfet makamına taşınmak zorunda kaldı. Bunun üzerine Mûnisü'l-Muzaffer, Muktedir'den Hüseyin b. Kâsım'ın vezirlikten alınmasını ve mallarının müsâdere edilmesini talep etti. Halife bu teklife olumlu cevap vererek vezirin kendi evine gelmesini emretti. Ancak, mallarını müsâdere etmedi. Bu uygulamadan memnun olmayan Mûnisü'l-Muzaffer, Hüseyin b. Kâsım'ın yakalanıp Ummân'a sürgüne gönderilmesini talep etti. Ancak halife, bu teklifi de yerine getirmedi. Böylece Hüseyin b. Kâsım vezirlik makamında kalmaya devam etti (İbn Miskeveyh, ts: I, 221; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 232).

Mûnisü'l-Muzaffer, vezir hakkında bunları talep ederken vezir de Mûnisü'l-Muzaffer hakkında halifeye şunları söyleyerek aralarının daha da açılmasına sebep oldu. Hüseyin b. Kâsım, halifeye Mûnisü'l-Muzaffer'in halifenin oğlu olan Emir Ebû'l-Abbâs'ı Muharrem ayında evinden alarak kendisine biat etmek için Mısır ve Şam'a götürdüğünü anlatınca halife, Hüseyin b. Kâsım'ın hilâfet sarayında kalmasına izin verdi. Böylece vezirin halife yanındaki otoritesi iyice arttı. Daha sonraki yıllarda Ebû'l-Abbâs, Râzî Billâh sıfatıyla hilafete gelince Hüseyin b. Kâsım'ın bu fitnesini anlamış, bundan dolayı kendisine kin besleyerek onu çeşitli sıkıntılara maruz bırakmıştır (İbn Miskeveyh, ts: I, 221; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 232-233).

Mûnisü'l-Muzaffer'in devlet içindeki otoritesini kırma konusunda oldukça başarılı olan vezir, Merdâvic'e yenildikten sonra Deyru'l-Âkûl denilen yerde ikamet eden Hârûn b. Ğarîbu'l-Hal'e mektup yazarak Bağdat'a gelmesini istedi. Ayrıca Ehvâz'da bulunan Muhammed b. Yâkût'a da mektup yazarak derhal Bağdat'a gelmesini istedi. Vezir Hüseyin b. Kâsım bunları kendini korumak için yapmaktaydı. 5 Muharrem 319/28 Ocak 931 tarihinde evinden çıkan vezir bir demir parçası üzerine oturarak Şammâsiyye kapısı önünde yardım talebinde bulundu. Sesini duyan pek çok kişi bulunduğu yere gelerek gürültü çıkarmaya başladılar. Bütün bu olup bitenleri haber alan Mûnisü'l-Muzaffer, halifeye mektup yazdı. Ancak istediği cevabı alamayan Mûnis'in, insanların, kölelerin ve huceriyye askerlerinin vezirin etrafında toplanmasını kendisi aleyhinde bir oluşum olarak düşünmesi ve Hârûn b. Ğarîb'in Bağdat'a yaklaşması iktidarla arasında olan ipleri tamamen kopardı. Artık, Bağdat'ın kendisi için güvenli bir yer olmadığını düşünen Mûnis Musul'a gitmeye karar verdi (İbn Miskeveyh, ts: I, 221-222; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 233). Onun Musul'a gidişi, Muktedir ile yapılacak olan mücadelenin ilk adımıdır.

e- Mûnisü'l-Muzaffer'in Musul'u Ele Geçirmesi

Mûnisü'l-Muzaffer, halifeye kızıp Muharrem 320/Ocak-Şubat 932 tarihinde Musul'a giderken yolda hizmetçisi Büşrî'yi neler olup bittiğini araştırması ve halifeye mektup vermesi için Bağdat'a gönderdi. Hizmetçi Bağdat'a geldiğinde, vezir mektubu kendisine vermesini istedi. Ancak hizmetçi, mektubu sadece halifeye verebileceğini belirtti. Muktedir, hizmetçiye gönderdiği elçiyle yanında bulunan mektubu vezire teslim etmesini bildirdi. Hizmetçi: "Efendim bu konuda bana herhangi bir şey emretmedi" diyerek, halifenin emrini yerine getirmedi. Buna öfkelenen vezir hizmetçiye ve Mûnisü'l-Muzaffer'e ağır sözler söyledi. Ayrıca, hizmetçinin dövülmesini emretti ve 300.000 dinar para cezası vererek yazılı ifadesini aldı, onu hapse atırıp evini yağmalattı (İbn Miskeveyh, ts: I, 222; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 233; İbn Kesîr, 1994: XI, 178).

Mûnisü'l-Muzaffer, gönderdiği mektupla halifenin kalbinin yumuşamasını ve kendisinin Bağdat'a geri çağrılmasını beklerken, hizmetçisinin başına gelenleri haber alınca Musul'a doğru yoluna devam etti. Diğer taraftan Vezir Hüseyin b. Kâsım komutanlara ve kölelere mektup yazarak hemen Bağdat'a dönmelerini emredince, Mûnisü'l-Muzaffer'in yanında bulunan askerlerden bir grubu geri döndü. Mûnis de arkadaşlarıyla, köleleriyle ve Sâciye'den sekiz yüz askerle yoluna devam etti. Bunun üzerine Vezir Hüseyin b. Kâsım, Mûnis'in ve yanında bulunanların bütün mal varlıklarına el koydu. Vezirin müsâdere ettiği bu mallar büyük meblağlara ulaşmıştı. Bu uygulamadan dolayı vezirin halifenin yanındaki itibarı arttı ve halife kendisine "Amîdü'd-Devle" sıfatını verdi ve adını paralar üzerine yazdırdı. Artık vezir idareyi tamamen eline almış, istediğini tayin ediyor, istediğini de görevden alıyordu (İbn Miskeveyh, ts: I, 222-223; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 237-238; İbn Kesîr, 1994: XI, 178).

Mûnisü'l-Muzaffer Musul'a giderken Arap kabilelerinin reislerine mektuplar yazarak onları yanına gelmeye davet ediyor, pek çok mal ve hilatler dağıtarak şöyle diyordu: "Halife, beni Musul ve Diyâr-ı Rebîa'ya vali tayin etti." Böylece Mûnis'in etrafında pek çok sayıda adam toplandı. O da onlara bol bol ihsanlarda bulunuyordu (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 239; İbn Kesîr, 1994: XI, 179). Onun, halifenin kendisini Musul ve Diyâr-ı Rebîa'ya vali tayin ettiğini söylemesinin amacı, giriştiği bu hareketin halifenin bilgisi dahilinde olduğu izlenimini vermek ve halifeye bağlı olan insanların, hareketin karşısında olmalarına mani olmaktı. O günkü şartlarda merkezde yaşanan olayların çevre bölgelerde yaşayan halk tarafından duyulması bir hayli zaman alırdı.

Vezir Hüseyin b. Kâsım, Saîd b. Hamdân'a Dâvûd b. Hamdân'a ve yeğeni Nâsîru'd-Devle'ye mektup yazarak, Mûnis'i Musul'a sokmamalarını ve onunla savaşmalarını emretti (İbn Miskeveyh, ts: I, 233; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 239; İbn Kesîr, 1994: XI, 179). Vezirin emri üzerine Dâvûd b. Hamdân hariç, bütün Hamdânogulları Mûnis ile savaşmak üzere bir araya geldiler. Dâvûd b. Hamdân, Mûnis'in daha önce kendisine yapmış olduğu iyilikten dolayı onunla savaşmaya yanaşmamıştı. Çünkü Mûnis, babasının ölümünden sonra Dâvûd b. Hamdân'ı alıp kendi evinde yetiştirmiş ve ona büyük iyiliklerde bulunmuştu. Dâvûd b. Hamdân, onunla savaşmaya yanaşmayınca kardeşleri onu ikna etmek için çok çabalamış ve sonunda onu aralarına almayı başarmışlardı. Ayrıca, kendisine şunu da anlatmışlardı. Hamdân'ın iki oğlu Hüseyin ve Ebû'l-Heycâ'nın Muktedir'e defalarca yaptıkları kötülükleri anlatmış, bu yapılan yanlış hareketlerin izlerini kendilerinin silmek istediklerini belirtmişlerdi. Dâvûd b. Hamdân onların yanında yer alınca onlara şöyle demişti: "Sizler beni isyana ve iyiliğe karşı kötülük yapmağa sürüklüyorsunuz. Savaş sırasında bir okun boğazıma isabet etmemesinden emin değilim." Gerçekten iki ordu karşılaşıncı Dâvûd b. Hamdân bir ok darbesiyle ölmüştü (Kurtubî, ts: VI, 87-88; İbn Miskeveyh, ts: I, 233; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 239-240).

Mûnisü'l-Muzaffer'e: "Dâvûd b. Hamdân sana karşı savaşmağa karar vermiştir" diye söylendiğinde o, bunu kabul etmeyerek şöyle demişti: "Hayır, ben onu küçücük bir çocuk iken aldım ve kendi evimde büyüttüm. Bana karşı savaşması mümkün değildir" (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 239).

Mûnisü'l-Muzaffer sekiz yüz süvari, hizmetçi ve köleleriyle Musul'a yaklaşıncı Hamdânogulları otuz bin kişilik bir orduyla onun şehre girmesine mani olmaya çalıştılar. İki taraf arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Sonunda Hamdânogulları mağlup olarak geri çekildiler. Hamdânogulları'ndan sadece Dâvûd b. Hamdân öldürülmüştür. Hamdânogulları'nı mağlup eden Mûnis 3-4 Safer 320/14-15 Şubat 932 tarihinde Musul'a girerek Hamdânogulları'nın mallarına ve topraklarına el koydu (Kurtubî, ts: VI, 88-89; İbn Miskeveyh, ts: I, 233-234; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 240; İbn Kesîr, 1994: XI, 179). Bu başarıdan dolayı Mûnis'e Bağdat, Mısır, Şam ve diğer bölgelerden pek çok kişi gelerek etrafında toplandılar. Ayrıca Nâsîru'd-Devle de Mûnisü'l-Muzaffer'e katıldı (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 240).

f- Halife Muktedir'in Öldürülmesi

Mûnisü'l-Muzaffer Musul'da dokuz ay kaldıktan sonra etrafında toplanan askerler ona şöyle dediler: "Bizimle beraber halifenin üzerine yürü. Maaşlarımızı verirse ne ala, yok eğer böyle yapmazsa onu öldürürüz" (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 240-241). İbn Kesîr'in rivayetinde ise askerlerin maaşlarını istemek ve onlara insafılı davranılmasını sağlamak için Mûnis 17 Şevval 320/21 Ekim 932 tarihinde Pazar günü Bağdat'a gitmek üzere hareket etti. Onun ordusuyla Bağdat'a hareket ettiğini haber alan Bağdat'taki askerler isyan ederek maaşlarını istediler. Halife daha fazla karışıklık çıkarmalarına izin vermeden hemen maaşlarını dağıttı. Halife bunun arkasından Ebu'l-Alâ Saîd b. Hamdân ve Sâfi el-Basrî komutasında büyük bir orduyu Sâmerâ'ya ve Ebû Bekîr Muhammed b. Yâkût'u da yanındaki iki bin süvariye ek olarak Hucariyye kölelerini de vererek Ma'sûk'a gönderdi (Kurtubî, ts: VI, 90; İbn Miskeveyh, ts: I, 234; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 241; İbn Kesîr, 1994: XI, 179).

Mûnisü'l-Muzaffer Tikrit'e ulaştığında öncü kuvvetlerini sevk etti. Öncü birlikler Muhammed b. Yâkût'un karargâhının bulunduğu Ma'sûk'a yaklaşıncı, İbn Yâkût'un askerleri Bağdat'a doğru kaçmaya başladılar. Askerlerinin çözüldüğünü ve kaçmaya başladığını gören İbn Yâkût da Ukberâ denilen yere gitti. Mûnis yoluna devam edince, İbn Yâkût da Bağdat'a döndü. Mûnis Bağdat önlerine gelerek Şemmâsiyye kapısında, Muhammed b. Yâkût da karşı tarafa karargâhlarını kurdu. Bu durum karşısında Muktedir, dayısının oğlu Hârûn b. Ğarîb'in Mûnis'e karşı koymasını istemişse de o, halifenin bu isteğini şöyle diyerek yerine getirmedi: "Askerlerimden korkuyorum. Çünkü onların bir kısmı Mûnisü'l-Muzaffer'in adamlarıdır. Bir kısmı ise kısa bir süre önce Merdâvic'e yenilmişlerdir. Bunun için çarpışma esnasında beni bırakıp gitmelerinden endişe ediyorum." Vezir Fazl b. Ca'fer sürekli bir şekilde Hârûn b. Ğarîb'in Mûnis'e karşı koyması için uğraşıyordu. Bu ısrarlar karşısında Hârûn b. Ğarîb, Mûnis'e karşı koymaya karar verdi. Bu arada bazıları, Muktedir'e kendisinin ve annesinin yanında bulunan malları askerleri razı etmek için dağıtmasını, ayrıca Mûnis'in askerleri, maaşların askerlere dağıtıldığını işitince dağılacaklar, Mûnis de kaçmak zorunda kalacak, diye tavsiyede bulundular. Ancak halife, kendisinin ve annesinin yanında hiçbir şeyin bulunmadığını belirtti (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 241; İbn Kesîr, 1994: XI, 179; İbn Tağriberdî, 1992: III, 233). Başka bir rivayette ise Şemmâsiyye kapısında Hârûn b. Ğarîb, İbn Yâkût, Râik'in iki oğlu, Sâfi el-Huramî ve Muflih'in askerleri karargâh kurunca, bu şahıslar Muktedir'e gelerek: "Bu askerler ancak parayla savaşır. Eğer onlara maaşlarını verirsen Mûnisü'l-Muzaffer'in askerleri onu terk edip, kaçarak sana gelirler" diyerek halifeden 200.000 dinar istediler. Ancak halife, bu teklifi kendisinin ve annesinin yanında para olmadığını belirterek kabul etmedi (İbn Miskeveyh, ts: I, 234; İbn Tağriberdî, 1992: III, 233).

Diğer taraftan Mûnisü'l-Muzaffer, Muktedir'e mektup yazarak şunları belirtti: "Ben Müminlerin Emiri'ne asi değilim. İsyan ederek onu sıkıntıya sokmak istemedim. Ancak onun yanında bulunan düşmanlarımı almaya geldim. Amacım fitne çıkarmak ve kan dökmek değildir. Efendimin bana karşı savaşmaya yöneldiğini haber aldım. Bu savaşın iki tarafa faydası olmaz. Bilakis savaş, gücün gitmesine, ayrılıklara, musibetlerin ortaya çıkmasına ve insanların ölmelerine sebep olur. Efendim, askerlerimin maaşlarını ödemeyi emrederseniz, onların gönüllerini alarak, onları sakinleştirmiş olursunuz." Muktedir, Mûnis'in bu sözlerine meylederek sevindi. Ancak halifenin yanında bulunan Râik'in iki oğlu, İbn Yâkût, Müflih ve Mûnisü'l-Muzaffer'i sevmeyen kişiler, senin içine düştüğün bu zor durumu ve acizliğini değerlendirmeden (istediğini almadan) geri dönmek istemez. Mûnis böyle yapmakla sana tuzak kurup, hile yapıyor olabilir. Aslında o, Şemmâsiyye kapısına gelip karargâh kurması, savaş konusunda kararlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca halifeye şu tavsiyede bulundular: "Savaş meydanına çıkıp, Mûnis'in beraberinde olan kişiler seni görünce, askerler arasında çözüme meydana gelir ve onu terk ederler. Hatta Mûnis'i yaptıklarından dolayı yakalarlar. Bunun üzerine Muktedir Billâh 26 Şevvâl 320/30 Ekim 932 tarihinde Salı günü Şemmâsiyye kapısında bulunan karargâha gitti. 27 Şevval 320/21 Ekim 932 Çarşamba günü namaz için abdest aldı. Dâru'l-Âmmeye gidip namaz kıldı. Muktedir askerlerin arasında bulunmak istememesine rağmen ısrarlar karşısında savaş alanından ayrılmadı. Halifeye: "Bizimle

beraber Mûnis ile savaşırsan mağlup olmayız" dediler. Halife, onunla savaşmadan bir gece önce rüyasında Peygamberimizi görmüş, Peygamberimiz de kendisine: "Ey Ca'fer! Geceleyin iftarı benim yanımda aç" deyince Muktedir çok korkmuş ve rüyasını annesine anlatmış, annesi de ısrarla savaşa gitmemesini istemiş, fakat buna engel olamamıştı (Kurtubî, ts: VI, 90-91).

Muktedir ailesini ve yakınlarını alarak Bağdat'ı Mûnis'e terk edip, Vâsıt'a giderek orada beklemeyi, Basra, Ahvâz, Fâris, Kirmân ile diğer bölgelerden toplayacağı askerlerle'in üzerine yürümeyi, onunla savaşıp, onu Bağdat'tan atmayı düşündü. Ancak Muhammed b. Yâkût: "Ey Müminlerin Emiri! Allah'tan kork. Sen hizmetçilerinden ve kölelerinden oluşan bir topluluk içerisinde. Bağdat savaşız terk edilemez. İnsanların kendisini görmesi için de savaş alanına çıkmasını, Mûnisü'l-Muzaffer'in askerleri kendisini görünce savaş meydanını terk edip, kendi yanında yer alacaklarını belirterek fikrini değiştirmesini tavsiye etti." Ancak Muktedir, Muhammed b. Yâkût'a: "Sen iblisin elçisisin" diye karşılık verdi (İbn Miskeveyh, ts: I, 235; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 241-2420; İbn Kesîr, 1994: XI, 179).

Muktedir devlet erkânıyla birlikte 27 Şevvâl 320/31 Ekim 932 tarihinde Çarşamba günü savaş alanına gitmek için harekete geçti (Kurtubî, ts: VI, 91; İbn Miskeveyh, ts: I, 235). Savaş meydanına gelen Muktedir iki tarafın savaştığı noktaya uzak bir tepe üzerinde durdu. Adamlarından bazı komutanlar Muktedir'e defalarca haber göndererek savaşa daha yakın bir noktaya gelmesini istedilerse de halife, bulunduğu tepe üzerinde durmaya devam etti. Daha fazla ısrar edilince savaş alanına daha yakın bir noktaya geldi. Mûnis de Râsidiyye denilen yerde duruyordu. Muhammed b. Yâkût ve Hârûn b. Ğarîb savaş konumunu almışlardı. Ebu'l-Alâ Saîd b. Hamdân, Muktedir'e Muhammed b. Yâkût ve Hârûn b. Ğarîb'in savaşmaya hazır olduklarını bildiren mektubunu getirdi ve halifeye şöyle dedi: "Mûnisü'l-Muzaffer'in askerleri seni görürlerse, yaptıklarına pişman olup eman isterler." Buna rağmen halife bulunduğu konumdan ayrılmadı. Komutanlar arasında Muktedir'in olmaması rahatsızlıklara sebep olmuştu. Daha sonra Muhammed b. Ahmed el-Karârîti, Muhammed b. Yâkût'un Muktedir'i savaş alanına çağırarak mektubunu getirdi. Bu esnada halife devesinin üzerindeydi. Elçi yeri öptü ve halifeye, Komutanınız ve kulunuz Muhammed b. Yâkût şöyle diyor: "Efendimiz Müminlerin Emiri! Allah Allah de ve savaş alanına gel. İnsanlar seni gördükleri zaman hezimete uğrayacaklar." Devesi üzerinde, arkasında Vezir Fazl b. Ca'fer, Müflih el-Esved ve seçkin kölelerinden bir grubun arasında bulunan halife yine savaş alanına gitmedi. Onlar bu haldeyken komutanlarda askerlere şöyle bir nida yapıldı: "Kim esir getirirse ona on dinar, kim de kesik bir baş getirirse ona da beş dinar verilecektir." İbnü'l-Esîr'in rivayetine göre bu çağırının yapılmasını Muktedir emretmiştir (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 242). Halifeye defalarca mektup geldiyse de Muktedir bunların hiçbirine itibar etmedi. Artık askerler sesli bir şekilde halifeyi savaş alanında görmek istediklerini şöyle belirtiyorlardı: "Efendimizi savaş alanında görmek istiyoruz. Ondan sonra kendimizi köpeklerin önüne atmaya hazırız." Yoğun talep karşısında halife ve beraberindekiler- Vezir Fazl b. Ca'fer hariç- savaş alanına gitmeye karar verdiler. Ancak halife savaş alanına geldiğinde Abbâsî ordusu hezimete uğramış ve önemli komutanlar ise esir alınmıştı (İbn Miskeveyh, ts: I, 235-236).

Savaşın başlarında Abbâsî ordusu komutanlarından, Muktedir'in sağ tarafında bulunan Ahmed b. Keyğalağ ve Ebû'l-Velîd b. Hamdân, etrafında bulunan kişiler halifeye ihanet ettikten sonra Mûnis'in askerleri tarafından esir alındılar. Mûnis'in ordusunun merkezinde Bedr el-Harşenî, Ali b. Yelbek ve Yümn el-A'ver bulunmaktaydı. Onların tam karşısında ise Muktedir'in oğlu Abdülvâhid, Şefî el-Muktedirî, İbn Râik, Hârûn b. Ğarîbu'l-Hal, Muhammed b. Yâkût ve Huceriyye askerleri bulunmaktaydı. Mûnisü'l-Muzaffer'in sağ tarafında ise Yelbek, Yânis el-Mûnisî, Yelbek'in kölesi ve Abbâsî ordusundan gelip eman isteyenler bulunmaktaydı. Savaş şiddetlenip İbn Yelbek biraz öne çıkınca babası ona durması ve yavaşlaması için haber gönderdi. Onu sağ tarafına alarak Abbâsî ordusuna arkadan saldırmak için Dicle Nehri kenarına doğru hareket ettiler. Ordu içinde karışıklık çıkınca Yelbek, oğlu ve beraberindekiler Abbâsî ordusuna saldırıp Muktedir'in yanında bulunanları hezimete uğrattılar. Sadece Muktedir ve yanında birkaç kişi sağ kalabildi. Muktedir iki ateş arkasında kaldığını görünce, savaş alanından dönmek istedi. Bu esnada Saîd b. Hamdân kendisiyle karşılaştı ve ona: "Ey

Müminlerin Emiri! Savaş çok kızıştı. Etrafında bulunan kişiler seni görürlerse helak olursun. Askerler hezimete uğrarlar.” Bunun üzerine Muktedir çadırına geri döndü. Bu olay, öğle namazı vaktinde oldu. Muktedir’in etrafında bulunan askeri birlik içerisinde ailesinden sadece Hârûn b. Abdülazîz b. Mu’temîd Alallah, Abdülazîz b. Ali b. Muntasır Billâh, İbrahim b. Kusay b. Müeyyed Billâh, İbrahim b. İsa b. Musa b. Mütevekkil Alallah kalabildi. Hezimete uğrayanların ilki Huceriyye askerleriydi. Daha sonra da diğer askerler mağlup oldu. Reccâle askerleri içerisinde bulunan Abdülvâhid b. el-Muktedir birçok defa hücumda bulundu ve Mûnis’in adamlarından Yelbek en-Numânî es-Safâ’an adında birisini esir aldı. Abdülvâhid b. Muktedir onu öldürmek isteyince, halife ona izin vermedi. Hârûn b. Ğarîb’in hezimete uğramasından sonra Muhammed b. Yâkût çarpışmaya devam etti. Ancak yardım alamayınca o da hezimete uğradı. Abdülvâhid b. Muktedir de hezimete uğradı. Bu esnada halifenin etrafında az bir insan topluluğu kaldığı halde insanları savaşa teşvik ediyor, kendisiyle beraber sebat etmelerini istiyor, ayrıca Allah, Peygamber ve onun bürdesiyle askerleri heyecanlandırmak istiyor, kendisi de Mushaf’ı yüzüne sürüyordu (Kurtubî, ts: VI, 91-92).

Savaşın son anlarında Ali b. Yelbek Muktedir ile karşılaşınca: “Efendim, Müminlerin Emiri!” deyip atından indi ve yeri öperek halifeye şöyle dedi: “ Nereye gidiyorsun, geri dön. Sana savaş alanına gelmeyi tavsiye edenlere Allah lanet etsin.” Bunun üzerine Muktedir dönmek istedi. Ancak Meğârîbe ve Berberî askerlerden bir grup halife ile karşılaştı. Bu arada Ali b. Yelbek, Muktedir’i bu insanlara terk ederek oradan ayrıldı. Bu askerler kılıçlarını çekince Muktedir onlara: “Yazıklar olsun size, ben halifeyim.” Onlar da: “Biz seni tanıdık ey sefil, sen iblisin halifesisin. Bizden kesilecek her baş için beş dinar, esir edilecek her kişi için de on dinar verecektin.” deyip serzenişte bulundular. İçlerinden birisi kılıcını çekip, Muktedir’in boynuna vurdu ve onu yere düşürdü. Diğerleri de onun boğazını kestiler (İbnü’l-Esir, 1982: VIII, 242; İbn Kesîr, 1994: XI, 179). İbnü’l-Esir’in rivâyetine göre, Muktedir’in öldürülme emrini Ali b. Yelbek vermiştir (İbnü’l-Esir, 1982: VIII, 242). İbn Miskeveyh’in rivâyetine göre de, Mûnis’in Berberî askerlerinden bir grup Muktedir’e rastlayınca onu kuşattılar. İçlerinden biri arkadan vurunca halife yere düştü ve şöyle dedi: “Size yazıklar olsun. Ben halifeyim” Onlar da: “Bunu sen istedin” diye cevap verdiler. Onlardan birisi halifeyi yere yatırıp boğazını kesti (İbn Miskeveyh, ts: I, 235-236). Böylece Muktedir, 27 Şevval 320/1 Kasım 932 tarihinde Çarşamba günü 38 yaşındayken ikindi namazından sonra (Mes’ûdî, 1965: IV, 292) öldürüldü (İbn Abdırabbih, 1973: V, 127; Mes’ûdî, 1965: IV, 292; Kurtubî, ts: VI, 92-93; Bağdâdî, 1931: VII, 222-223; İbnü’l-Esir, 1982: VIII, 243-244; İbn Kesîr, 1994: XI, 181; Suyûtî, 1989: 432). Böylece halife iktidar mücadalesinde kendi komutanına mağlup olarak hayatını kaybetti.

2- Kâhir Billâh Döneminde Mûnisü’l-Muzaffer’in Siyasî ve İdarî Faaliyetleri

a- Kâhir Billâh’ın Hilâfete Gelmesinde Mûnisü’l-Muzaffer’in Etkisi

Mûnis Bağdat’a hâkim olduktan sonra insanları sakinleştirdi, böyle olayların meydana gelmesinden dolayı da üzüntülerini ifade ettikten sonra Muktedir’in ardından kimin halife olması konusunu istişare etmek için komutanları topladı ve halifelerin çocuklarının oturduğu İbn Tâhir’in evinin kapıcısı olan Bilâl’in getirilmesini emretti. Mûnis ona halifelerin çocuklarından kimlerin olduğunu sordu. Bunun üzerine Bilâl ona Muhammed el-Kâhir’i (Kâhir Billâh hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz, 2008: 71-103) zikretti ve orada bulunanların onun halife olması konusundaki eğilimlerini belirtti. Ancak Mûnis bu görüşü hoş karşılamayıp onları bundan nehyetti. Bunun üzerine onlar ısrarlı bir şekilde Mûnis’e: “O, hem olgun biri hem de annesi yok. Bu sebeple biz onun işlerimizi düzelterek umuyoruz” dediler. Mûnis de onların görüşüne uyararak Muhammed’in huzuruna getirilmesini emretti. Ayrıca Arîb b. Sa’d, bu topluluğun el-Kâhir ve Ebû Ahmed b. el-Müktefi üzerinde görüş birliğine vardıklarını, ancak bu ikilinin Mûnis ile görüşmeye gitmeden önce el-Kâhir’in, Ebû Ahmed b. el-Müktefi’nin halife olması durumunda ona ilk biat edenin kendisi olacağını, Ebû Ahmed b. el-Müktefi’nin de: “Senin, amcam ve büyüğüm olman hasebiyle önüne geçemem ve sana biat eden ilk kişi ben olurum” dediğini, Ebû Ahmed’in Mûnis’in halifelik teklifini bundan dolayı kabul etmediğini, Muktedir’in hilâfeti döneminde annesinin yönetiminde etkili olduğu bilindiği için annesi olması

hasebiyle topluluğun Ebû Ahmed'in halifelğine sıcak bakmaması nedeniyle el-Kâhîr'e biat ettiklerini bildirmektedir (Kurtubî, ts: VI, 93).

Muktedir'in öldürülmesi Mûnis'e ağır geldi. Bundan dolayı onun yerine oğlu Ebû'l-Abbâs Ahmed'i hilâfet makamına getirme eğilimindeydi. Çünkü o, benim eğitimimde büyüyen akıllı, dindar ve cömert bir gençtir. Aynı zamanda söylediğini yapan, verdiği sözü tutan biridir. Mûnis gerekçesini de şöyle açıkladı: "O, hilâfet makamına geldiğinde Muktedir'in annesi, kardeşleri ve babasının hizmetçilerine para vermek suretiyle durumlarında rahatlama olur (İbn Miskeveyh, ts: I, 242; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 306; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 244; İbn Kesîr, 1994: XI, 181; Hudarî Bek, 1986: 400) ve Muktedir'in intikamını alma davası gütmezler" (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 244). Bu teklife Ebû Ya'kûb İshâk b. İsmail en-Nevbahtî karşı çıkarak şöyle dedi: "Biz devletin işlerini eline geçiren halifenin annesinden, teyzelerinden ve hizmetçilerinden yeni kurtulduktan sonra tekrar eski duruma mı dönelim? (İbn Miskeveyh, ts: I, 242; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 244; İbn Kesîr, 1994: XI, 181). Kendisini ve bizim işlerimizi düzeltecek olgun (kâmil) bir adam olmadığı müddetçe buna razı olmayız." Mûnis görüşünde ısrarcı olduysa da, kendisine Ebû Mansûr Muhammed b. Mu'tazîd zikredildi (İbn Miskeveyh, ts: I, 242; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 244; Hudarî Bek, 1986: 400). O da onun huzuruna getirilmesini emretti (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 244). İbn Miskeveyh'in rivayetine göre Fâik, Mûnis'e gelerek Muktedir'in annesinin, oğlunun öldürüldüğü haberini alınca kaçmak istediğini, kendisine güvence verdiğini belirttikten sonra Muhammed b. Mu'tazîd ve Muhammed b. Müktefî'nin elinde tutuklu bulunduğunu belirtmektedir. Bunun üzerine Mûnis, bu ikisinin huzuruna getirilmesini emretti. Mûnis, Muhammed b. Müktefî'ye halife olmasını teklif edince o: "Amcam buna daha hak sahibidir" diyerek reddetti. Onun halifelik teklifini Muhammed b. Mu'tazîd kabul etti (İbn Miskeveyh, ts: I, 242; Hemedânî, 1958: 58; Suyûtî, 1989: 434). Mûnis bu ismin halife olmasını onayladı. Mûnis onun hilâfete gelmesini onaylamakla âdeta kendi sonunu hazırlamış oldu.

Onlar, Muhammed b. Mu'tazîd'a 28 Şevval 320/24 Ekim 932 tarihinde Perşembe günü sabahleyin "Kâhîr Billâh" sıfatı vererek biat ettiler. Mûnis: "Ben, onun şerrini ve niyetinin kötü olduğunu biliyorum. Fakat başka çare yok" diyerek halifelğini istemeyerek onayladığını belirtmektedir. Hatta Mûnis, kendisi, hâcibi Buleyk, Ali b. Buleyk ve Yelbek'in kâtibi Yahya b. Abdullah et-Taberîye zarar vermemesi için halifeden yemin aldı. Ayrıca bununla ilgili halifeden kendi el yazısıyla emannâme aldı (İbn Miskeveyh, ts: I, 242; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 306; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 245; Hudarî Bek, 1986: 400). Arîb b. Sa'd, Mûnis'in ileriye sürdüğü bütün şartları halifenin kabul ettiğini, ancak hazinede para olmaması sebebiyle biatin gereği olarak orduya nafaka verilmesi şartını yerine getiremediğini belirtmektedir (Kurtubî, ts: VI, 93).

Yukarıdaki rivayetler Muktedir'den sonra hilâfete gelmek için Ebû'l-Abbâs Ahmed, Muhammed b. Mu'tazîd ve Muhammed b. Müktefî'nin isimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Mûnis'in, Muktedir'e karşı hareketinden dolayı suçluluk psikolojisi içerisinde olması ve onların intikam almaya kalkışmaları endişesiyle öldürülen halifenin oğlunun hilâfet makamına getirilmesi çabasında olduğu görülmektedir. Ancak önceki dönemin tecrübesinden hareketle Mûnis'in teklifi dikkate alınmamıştır. Halifelerin yakınları ise Muhammed b. Mu'tazîd ve Muhammed b. Müktefî'den birinin hilâfete gelmesini arzu etmektedirler. Ancak hilâfet tartışmaları sürecinde Muhammed b. Mu'tazîd'in olgun olması, Muktedir'den sonra meydana gelen otorite boşluğunu doldurabilecek kapasitede olması, annesinin olmaması, isteği ve yeğenini ikna etmesi hilâfet makamına gelmesinde etkili olmuştur.

b- Mûnis ve Arkadaşlarının Halifeden Endişe Duymaları

Muhammed b. Yâkût'un halifenin yanında yer alması ve konumunun yükselmesinden dolayı Mûnisü'l-Muzaffer, Hâcib Buleyk, oğlu Ali b. Buleyk ve vezir Ebû Ali b. Mukle halifeden ürkmeye başlamalarının yanında halife de ona ve diğer adamlarına bazı zorluklar çıkarmaya başlamıştı. Halife, Muhammed b. Yâkût ile baş başa kalır ve onunla istişarelerde bulunurdu. Bu durum, Muhammed b. Yâkût ile aralarında düşmanlık bulunan vezir Ali b. Mukle'ye ağır geldi. Bunun üzerine vezir, Mûnise: "Muhammed b. Yâkût'un halifenin yanında Mûnis'in aleyhine konuştuğunu, İsa b. Tabîb'in ikisinin yanına gelip gittiğini ve Mûnis'e karşı tuzak kurduğunu"

anlattı. Bunun üzerine Mûnis, İsa b. Tabîb'i getirmesi için Ali b. Buleyk'ı gönderdi. Ali b. Buleyk, İsa b. Tabîb'i halifenin yanında buldu ve kendisini Mûnis'in yanına getirdi. Mûnis de onu hemen Musul'a sürgüne gönderdi. Ayrıca Mûnis ve adamları Muhammed b. Yâkût'u yakalamak için toplandılar. Ali b. Buleyk kendisini yakalamak için çadırını kuşattıysa da Muhammed b. Yâkût gizlendi. Muhammed b. Yâkût'u yakalayamayan Ali b. Buleyk adamlarının mallarını yağmaladı (İbn Miskeveyh, ts: I, 259; Hemedânî, 1958: 61; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 251; Zehebî, 1992: XXI, 5).

Ali b. Buleyk halifenin kapısında Ahmed b. Zeyrek'i nöbetçi olarak görevlendirdi ve kendisine: "Halifeyi gözetlemesini, hilâfet makamına gelip gidenleri denetlemesini, oraya girip çıkan kadınların yüzlerini açmasını ve yanında dilekçe bulunanın Mûnis'e göndermesini" emretti. Ahmet b. Zeyrek, halifenin evine getirilen sütü bile elleriyle karıştırarak dilekçe olup olmadığını kontrol ederek, üzerine aldığı vazifeyi fazlasıyla yerine getirmiştir (İbn Miskeveyh, ts: I, 259-260; Hemedânî, 1958: 62; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 251; Zehebî, 1992: XXI, 5).

Ali b. Buleyk'ın gözetimi altında bulunan halife, bunun Mûnis ve vezirin işi olduğunu düşünerek onlar aleyhinde tedbir almaya başladı. Bu amaçla halife Tarîf es-Sübkerî ve Mûnis'in hizmetçisi Büsrî'nin Buleyk ve oğluna karşı kin beslediğini bildiği için onları bertaraf etmek amacıyla o ikisini Buleyk ve oğluna karşı kışkırtmaya başladı. Ayrıca halife Mûnis ve Buleyk'a itimat eden kitlenin Yusuf b. Ebî's-Sâc'dan sonra onlara katılan Sâcoğulları'nın görevli hizmetçi ve askerlerinin olduğunu biliyordu. Mûnis ve Buleyk bu Sâcoğulları'na mensup kimselere Musul'da bazı şeyler vereceklerini vaat etmişler, ancak bu sözlerini yerine getirememişlerdi. Bunun için halife Sâcoğulları'na haber gönderdi ve Mûnis ve Buleyk'ın verdikleri sözü yerine getirememeleri durumunda kendisi bütün bunları yerine getireceğine dair yemin ederek Mûnis ve Buleyk'e karşı kışkırttı. Bunun üzerine Sâcoğulları Mûnis ve Buleyk'e kin beslemeye başladılar. Bununla yetinmeyen halife, vezirin arkadaşlarından ve istişare heyetinden olan Ebû Ca'fer Muhammed b. Kâsım b. Ubeydullah'a elçi göndererek kendisini vezaret makamına getirmeyi vaat etti (İbn Miskeveyh, ts: I, 261; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 251). Bu amaçla Tarîf es-Sübkerî ve Huceriyye askerleri Mûnis'in konumunu devam ettirmesi şartıyla Buleyk ve oğlu Asli b. Buleyk'ın bütün görevlerinden uzaklaştırılması konusunda ittifak yaptılar. Tarîf es-Sübkerî halifeden emin olmak için kendi hattıyla ahit istedi. Onların kendinse yardım etmesinden memnun olan halife, insanlara namaz kıldıracağına, Cuma günleri hutbe okuyacağına, onlarla birlikte hacca gideceğine, onlarla birlikte savaflara katılacağına, mazlumların hakkını korumak için kararlı davranacağına dair söz verdi (İbn Haldûn, ts: 819). Ebû Ca'fer de yönetim aleyhinde olup bitenleri halifeye bildiriyordu. Vezir Ali b. Mukle, halifenin, kendisi, Mûnis, Buleyk ve oğlu aleyhinde planlar yaptığını haber aldı ve durumu Mûnis'e bildirdi (İbn Miskeveyh, ts: I, 261; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 251).

c- Mûnis ve Arkadaşlarının Tutuklanması

Mûnis ve Buleyk, Ali b. Mukle'den tutuklanacaklarına dair haberleri öğrenince halifeden korkmaya başladı. Bu korku, onları halifeyi halletmeye sevk etti. Bunu gerçekleştirmek için Ebû Ahmed el-Müktefî'nin halife olması konusunda anlaştılar. Buleyk, oğlu Ali, vezir Ali b. Mukle ve Hasan b. Hârûn ona biat ettiler. Daha sonra bu grup yaptığı biatı Mûnis'e haber verince o: "Kâhîr'in ne kadar kötü ve şerli biri olduğu konusunda şüphem yoktur. Daha önce ben onun halife olmasını istememiştim. Muktedir'in oğlunun halife olmasını istediğimde bana karşı çıktınız. Şimdi onu hilâfet makamından uzaklaştırmayı kolay görüyorsunuz. Ama şu anda başınıza bir çorap örmek için aldığı tedbirleri beklemek ve başımıza geleceklere sabretmekten başka çare yok. Sakın bu düşündüğünüzü iyice yoluna koymadan ve yapmak istediğinizi kolay bir şekilde yapar hale gelmeden acele etmeyiniz. Kâhîr'in Sâcoğulları ve Huceriyye askerlerinden kendi tarafına çektiklerinin durumunu iyice araştırıp öğreniniz. Sonra da bu kararlaştırdığınızı uygulamaya koyunuz." Ali b. Buleyk ve Hasan b. Hârûn Mûnis'in bu görüşlerine şöyle diyerek itiraz ettiler: "İş bu kadar uzatmaya gerek yok. Çünkü hâcib bizimle beraberdir. Hilâfet sarayı elimizdedir. Onu yakalamak için hiç kimseye ihtiyacımız yoktur. Ayrıca halife, kafes içindeki kuş gibidir" (İbn Miskeveyh, ts: I, 262;

Hemedâni, 1958: 63; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 252-253; İbn Kesîr, 1994: XI, 183).

Onlar bu konuda acele ettiler. Buleyk atından düşerek yaralandı ve kendisini eve götürdüler. Ali b. Buleyk ve Ali b. Mukle Kâhîr'in hilâfetten uzaklaştırılmasını Mûnis'e hoş göstermeye çalıştılar ve işin kolay olduğunu anlattılar. Bunun üzerine Mûnis onlara izin verdi. Onlar da: "Ebû Tâhîr el-Karmatî'nin büyük bir ordu ile Kufe civarında görüldüğünü, onun Bağdat'a girmesine mani olmak için Ali b. Buleyk'ın orduyla gelmek üzere olduğunu ve Kâhîr onu sefere uğurlamak için geldiğinde Ali b. Buleyk'ın da hemen halifeyi tutuklaması" konusunda anlaştılar (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 253).

Ali b. Mukle ve Ali b. Buleyk bunu gerçekleştirme konusunda anlaştılar. Ali b. Mukle 30 Receb 321/26 Temmuz 933 tarihinde hilâfet sarayına gitti ve insanların yanında olduğu esnada Ebû Bekr b. Karâbe'ye: "Karmatîler'in altı bin kişilik bir orduyla Kufe'ye girdiklerini biliyor musun?" diye sorunca Karâbe: "Hayır" cevabını verdi. Vezir: "Bununla ilgili oradaki görevlilerden bize mektuplar ulaştı" dedi. İbn Karâbe: "Bu yalandır ve imkânsızdır. Çünkü yanımızda bulunan Kufeli bir adama güvercinler vasıtasıyla bugünkü tarihi taşıyan ve oranın iyi olduğunu belirten mektup geldi" dedi. Vezir: "Sübhânallâh! Sizler haberleri bizden daha iyi mi biliyorsunuz?" deyince İbn Karâbe sustu. Bunun üzerine Ali b. Mukle halifeye durumu belirten mektup yazarak şöyle dedi: "Karmatîler altı bin kişilik orduyla Kufe'ye girdiler. Ben ve Yelbek bu haberi, durumun yayılmaması ve kalplerin zayıflamaması için komutanlar, ordu ve devletin ileri gelenlerinden gizledik. Bu sebeple ben, Ali b. Buleyk komutasında bugün buraya gelmesi için bir ordu hazırladım. Efendimizi görmek ve emirlerini almak için ikinci vakti hazır olacak." Halife bu haberden dolayı Ali b. Mukle'ye teşekkür etti ve Ali b. Buleyk'ın hazırlanması için vezire izin verdi. Kâhîr'in mektubu geldiğinde Ali b. Mukle uyuyordu. Bunun için mektubu kendisine ulaştıramadılar. Ali b. Mukle uyanınca aynı içerikte bir mektup daha yazdı. Ancak halife cevap yazdığı halde aynı tarzda bir mektubun yazılmasını hoş karşılamadı ve bunun kendi aleyhinde bir tuzak olacağından korktu (İbn Miskeveyh, ts: I, 263; Hemedâni, 1958: 63; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 254; Hudârî Bek, 1986: 402).

Tam bu esnada Tarîf es-Sübkerî'nin gönderdiği elçi bir kadın kılığında girerek mektubu ulaştırmak için halifenin kapısına geldi ve halifeyle görüşerek onun aleyhinde yapılan planları, İbn Buleyk'ın kendisini yakalamak için tuzak kurduğunu ve Ebû Ahmed b. el-Müktefî'ye biat ettiklerini anlattı. Bunun üzerine Kâhîr bu oluşumu dağıtmak için tedbir almaya başladı ve bu amaçla es-Sâciyye askerlerine haber göndererek gruplar halinde saraya gelmelerini, sarayın dehlizlerine, koridorlarına ve revaklarına gizlenmelerini istedi. İkindiden sonra Ali b. Buleyk sarhoş bir şekilde hafif silahlarla donatılmış hizmetçilerinden bir grupla hilâfet sarayına geldi. Halifenin huzuruna çıkmak için izin istedi. Fakat halife ona izin vermedi. Bu duruma öfkelenen Ali b. Buleyk: "İstese de istemese de onunla görüşeceğim" dedi (İbn Miskeveyh, ts: I, 263-264; Hemedâni, 1958: 63; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 254; Zehebî, 1992: XXI, 6-7; Hudârî Bek, 1986: 402).

Kâhîr, hilâfet sarayında bulunan es-Sâciyye askerlerine Ali b. Buleyk'a engel olmalarını emretti. Bunun üzerine askerler ona ve babasına ağır sözler söyleyerek harekete geçtiler. Bu saldırı karşısında Ali b. Buleyk'ın adamları dağılınca o, kayığa bindi ve nehrin batı tarafına kaçarak gizlendi. Vezir olup bitenleri haber alınca saklandı ve onunla birlikte Hasan b. Hârûn da saklandı. Bu olaylar meydana gelirken Kâhîr Billâh kabine değişikliğine giderek vezirliğe Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Kâsım'ı; şurta görevine Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hâkân'ı; hâcibliğe ise Muhammed b. Yâkût'u tayin etti, ancak o, Sâciyye ve Huceriyye askerlerinin kendisine tuzak kurduğu düşüncesiyle ve halifenin hilâfetten uzaklaştırıldığı haberini alması üzerine Bağdat'tan kaçınca yerine Selâme et-Tölûnî'yi tayin etti. Ayrıca halife, amcası Ahmed b. Müktefî'yi yakalattı ve üzerine kiremit ördürerek ölümüne sebep oldu (İbn Miskeveyh, ts: I, 265-266; Hemedâni, 1958: 64; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 254, 260).

Tarîf es-Sübkerî durumdan haberdar olunca adamlarıyla birlikte hilâfet sarayına geldi. Bunun üzerine Ali b. Buleyk ve askerlerinin durumu bir hayli zorlaştı. Buleyk, oğlu hakkında

meydana gelenleri inkâr edip es-Sâciyye askerlerine ağır sözler söyleyerek: “Hilâfet sarayına gidip Sâcoğulları’nın bir önceliğinin olmamasına rağmen, öne geçirilmesinin sebebini sormak lazım” diyerek tepkisini ortaya koydu (İbnü’l-Esîr, 1982: VIII, 255). Bu amaçla Buleyk, Mûnis’in evindeki komutanlarla halifenin yanına geldi. Fakat halife kendileriyle görüşmedi. Buleyk’ın hemen tutuklanarak hapse atılmasını emretti. Halife Mûnis’e haber göndererek huzuruna gelmesini, meydana gelen olaylar hakkında kendisiyle konuşacağını ve tavsiye ettiği görüşleri yerine getireceğini belirterek: “O, benim babam gibidir. Onun görüşü olmadan herhangi bir şey yapmayı uygun görmüyorum” diyerek Mûnis’e olan saygısını belirtti. Buna rağmen Mûnis’in adamları onun halifenin yanına gitmesine mani oldular (İbn Miskeveyh, ts: I, 264; İbnü’l-Esîr, 1982: VIII, 252-253; Zehebî, 1992: XXI, 7).

Bir gün sonra Kâhir, Tarîf es-Sübkerî’yi huzuruna çağırarak mührünü ona verdi ve: “Muktedir’in oğlu Muhammed’e verdiğim bütün görevleri oğlum Abdüssamed’e verdim. Seni ona vekil tayin ettim. Mûnis’in ordu komutanlığını, emîru’l-ümerâlık görevini ve uhdesinde bulunan beytûmalları sana verdim. Git ve onu buraya getir. Çünkü o, evinde olduğu müddetçe kötülük yapmak isteyen kimseler onun etrafında toplanacak ve pek çok karışıklık meydana gelecek. O, burada refah içerisinde olacak ve beraberinde daha önce olduğu gibi hizmetçileri de bulunacak” (İbnü’l-Esîr, 1982: VIII, 255).

Tarîf es-Sübkerî adamlarıyla beraber Mûnis’in evine gitti. Mûnis’in adamları Tarîf’e neler olduğunu sordu. O da onlara Buleyk ve oğlunun yaptıklarını anlattı. Ayrıca Tarîf kendileri için aldığı eman ve ahidleri bildirdi. Bunun üzerine onlar sakinleşti. Daha sonra Mûnis’in yanına gitti ve halifenin huzuruna gitmesini tavsiye ederek: “Eğer gecikirsen, senin hakkında olumsuz şeyler düşünebilir. Seni uykuda görürse, uyandırmaya cesaret edemez” diyerek onu ikna etmeye çalıştı. Bundan dolayı Mûnis halifeyle görüşmek için saraya geldi. Fakat halife Mûnis ile görüşmedi. Onu tutuklatarak hapse attırdı (İbn Miskeveyh, ts: I, 264; İbnü’l-Esîr, 1982: VIII, 256).

Halife Kâhir, Mûnis’in yönetim üzerindeki otoritesini ağabeyi Muktedir’in hilâfeti döneminde tecrübe etmiş, onun neler yapabileceğine tanık olmuştu. Hatta o dönemde onun etkisiyle tahta çıkmış, yine onun etkisiyle tahttan indirilmişti. İkinci defa tahta çıkması esnasında Mûnis’in kendine karşı tavrını ve istemeyerek halifeliğine onay verdiğini görmüştü. Mûnis’in idare üzerindeki etkisi devam ettiği müddetçe halifenin onun gölgesinde kalacağı ve bağımsız hareket edemeyeceği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla halife bu durumdan kurtularak siyasî, idarî ve askerî alanlarda bağımsız hareket edebilmek için bir fırsatını bulup Mûnis ve adamlarının otoritesini kırmak amacıyla harekete geçtiği görülmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için Mûnis’in hatalarından yararlanarak en yakın adamlarını harekete geçirmesi oldukça anlamlıdır. Bundan daha da önemlisi halifenin bu gücü devre dışı bırakmak için yönetim üzerinde etkisi az olandan çok olana doğru bir metot izlemesidir.

d- Mûnis’ü’l-Muzaffer ve Arkadaşlarının Öldürülmesi

Mûnis’in tutuklu olması sebebiyle adamları 18 Şabân 321/13 Ağustos 933 tarihinde isyan ederek karışıklık çıkardılar. Onları ordunun diğer mensupları takip etti. Vezir Ebû Ca’fer’in evinin çatısını ateşe verdiler ve Mûnis lehinde gösteriler yaparak: “Mûnis’in serbest bırakılması dışında hiçbir şeyi kabul etmeyiz” diyerek (İbn Miskeveyh, ts: I, 267-268; İbnü’l-Esîr, 1982: VIII, 260; Zehebî, 1992: XXI, 8) isyan etme gerekçelerini ortaya koydular.

Kâhir, Ali b. Buleyk’ı da tutuklatarak her birini ayrı ayrı odalara koydurdu. Ordu ayaklanınca halife, Ali b. Buleyk’ın öldürülmesini emretti. Ali b. Buleyk’ın kesik başı leğene konuldu. Daha sonra Kâhir, Buleyk’ın yanına giderek oğlunun kesik başını Buleyk’ın önüne koydu. Oğlunun kesik başını gören Buleyk ağladı, onu öpmeye başladı ve kanını emdi. Bunun üzerine Kâhir, Buleyk’ın öldürülmesini emretti. Buleyk’ın kesik başı da leğene konularak Kâhir’in önüne konuldu. Halife, Buleyk ve oğlunun kesik başlarını alarak Mûnis’in yanına gitti ve onları onun önüne koydu. Mûnis, ikisinin kesik başlarını görünce kelime-i şahâdetle bulunarak isticra getirdi ve ikisini öldürene lanet etti. Bunun üzerine Kâhir: “Melûn köpek adamı sürükleyiniz” dedi. Mûnis Şabân 321/Ağustos 933 tarihinde öldürüldü (İbnü’l-Cevzî,

1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 261; Zehebî, 1992: XXI, 8; İbnü'l-İmâd, 1989: IV; 104) ve kesik başını leğenin içerisinde bulunan diğer iki kesik başın yanına koydular. Halife, kesilen başların Bağdat'ın her iki tarafında dolaştırılmasını ve şöyle bağırılmasını emretti: "Halifeye ihanet eden ve devlet içinde fesat çıkarıcıların cezası budur." Daha sonra kesik başlar getirilerek temizlendi ve örf gereği kesik başlar mezarlığına defnedildi (Hemedânî, 1958: 64; İbnü'l-Cevzî, 1992: XIII, 317; İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 261; İbn Kesîr, 1994: XI, 183). Bu olaylardan sonra da Muhammed b. Zeyrek ve Bağdat şurta teşkilatı reisi Yümn el-Mûnisî idam edildi (Zehebî, 1992: XXI, 8; İbnü'l-İmâd, 1989: IV; 104). Vezir Ali b. Mukle gizlenerek ve Muhammed b. Yâkût ise Fâris'e kaçarak canlarını kurtardılar (İbn Miskeveyh, ts: I, 265; Zehebî, 1992: XXI, 7).

Başka bir rivayete göre Kâhir, Buleyk ve oğlunu gizli bir şekilde öldürttü. Buleyk'ı öldürttüktan sonra İbn Buleyk'ın yanına gitti. İbn Buleyk halifeye ağır sözler söyledi. Bunun üzerine Kâhir, İbn Buleyk'ın öldürülmesini, başının Bağdat'ın iki tarafında dolaştırılmasını emretti. Daha sonra halife İbn Ya'kûb en-Nevbahtî'nin yakalanmasını emretti. O esnada vezir Muhammed b. el-Kâsım'ın yanında bulunan en-Nevbahtî tutuklanarak hapse atıldı. İnsanlar, sert tutumundan dolayı halifenin elinden kurtulamayacaklarını anladılar. Bundan dolayı halifeye yardım eden Sübük, Sâcoğulları ve Huceriyye askerleri yaptıklarına pişman oldular. Ancak bu pişmanlıkları kendilerine fayda vermedi (İbnü'l-Esîr, 1982: VIII, 260).

İdarenin lehinde ve aleyhinde yer alan gruplar sürekli çatışma halindedir. İktidarın desteğini arkasında hisseden taraf, diğer gruba yaşama hakkı tanımamaktadır. Aslında bir anlamda iktidar kendisine karşı tehdit olarak gördüğü unsurlarla mücadele etmeyi varlık sebebi olarak değerlendirmekte ve en ağır kararları alma hususunda bir sakınca görmemektedir. Bu amaçla halife yönetime karşı girişilen ihtilal teşebbüsünü zamanında aldığı tedbirler sebebiyle bertaraf etmeyi başarmış ve olayın aktörlerini hapse atarak en ağır şekilde cezalandırmıştır. Böylece halife hem kendi iktidarını kuvvetlendirmiş hem de bu düşüncede olanlara gözdağı vermiştir.

Sonuç

231 yılında doğduğu tahmin edilen ve Abbâsî Halifesi Mu'tazîd Billâh'ın kölelerinden olan Mûnisü'l-Muzaffer'in tarih sahnesinde görülmeye başlaması 255/869 yılında Ali b. Muhammed liderliğinde başlayan, yaklaşık olarak Abbâsî Devleti'ni on beş yıl meşgul eden ve Mu'temid Alellâh döneminde 270/883 yılında bastırılan Zenc isyanının son yıllarına tekabül etmektedir. Efendisinin hapisten kurtarılmasında aktif rol oynayan Mûnis, onun hilâfet makamına gelmesinden sonra askerî ve idarî görevlerde bulunmaya başlamıştır. Ancak o, Muktefî döneminde Mekke'de sürgün hayatından sonra Muktedir'in hilâfete gelmesiyle serbest bırakılmış ve halifenin, hilâfet makamına gelmesinden kısa bir süre sonra İbnü'l-Mu'tezz darbesiyle tahtan indirilmesinde karşı darbe girişiminde bulunan askerî grubun arasında yer alan ve onun tekrar hilâfet makamına gelmesinde kilit rolü oynayanların başında gelmektedir.

Mûnis'in bu olayda aktif olması, hilâfet makamı tarafından takdirle karşılanmış ve halife tarafından Bağdat Şurta Teşkilatının başına getirilmiştir. Bu görevde oldukça başarılı olan Mûnis'in halifenin yanındaki önemi daha da artmış ve ordu genel komutanlığı görevine getirilmiştir. Devletin en önemli makamına getirilen Mûnis, burada da kısa bir süre içerisinde gücünü hissettirmeye başlamış ve devletin önemli kurumlarını kontrolü altına almaya başlamıştır. Mûnis'in askerî görevlerinin yanı sıra çeşitli zamanlarda da idarî görevlerde bulunması, kendisine devletin diğer kurumlarını da tanıma fırsatını kazandırmıştır. Abbâsî Devleti'ne karşı yönelik gerek iç isyanlar ve gerekse de dış tehditler karşısında oldukça başarılı olan Mûnis'e "el-Muzaffer" lakabı verilmiştir. Bu başarılarından dolayı Mûnisü'l-Muzaffer devlet içerisinde tek güç haline gelmiştir. Bu sebeple halife onun izni olmadan ve bilgisine danışmadan önemli görevlere atamalar yapmaktan çekinirdi. Özellikle vezir tayinlerinde onun oldukça etkili olduğu görülmektedir. İsteddiği kişiyi vezaret makamına getiriyor, istediğini de azlettirebiliyordu. Halifenin teklif ettiğini Mûnis onaylamazsa, halife onu atamaktan vazgeçer, aralarında sürtüşmenin olmaması için onun istediğini tayin ederdi. Aslında Muktedir de böyle

bir gücün varlığından rahatsızdı. Ancak halife, onun otoritesini ortadan kaldırmak için harekete geçince de bunun bedelini hayatıyla ödemiştir.

Mûnis, Muktedir'in öldürülmesinde aktif rol üstlendiği için suçluluk ve pişmanlık duygusundan hareketle maktûl halifenin oğlu Ebu'l-Abbâs Ahmed'i hilâfet makamına getirmek için bir hayli uğraştıysa da çoğunluğun karşı çıkmasından dolayı istemeyerek de olsa Kâhîr'in halife olmasını onaylamak zorunda kaldı. Mûnis, Muktedir döneminde olduğu gibi Kâhîr Billâh'ın hilâfetinde de bağımsız hareket etmeye devam etmiş ve yönetim üzerindeki otoritesini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Âdeta halife, Mûnis'in gölgesinde kalmıştır. Artık bu vesayete tahammül edemeyen halife, Mûnis'in yakın arkadaşlarını kendisine karşı kıskırtarak onu ve arkadaşlarını öldürtmek suretiyle bu gücün etkisinden kurtulmuştur.

KAYNAKÇA

- Arslan, İhsan (2009). *Muktedir'in Halifeliliği ve Şahsiyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, İsmail (2000). "İbnü'l-Mu'tez", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fevzî, Fârûk Ömer (1986). *el-Hilâfetü'l-Abbâsiyye*, Bağdat: Dâru'l-Fikr.
- Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (1931). *Târîhu Bağdâd*, Kahire: Dâru'l-Hadis.
- Hasan, Hasan İbrahim (1984). *Târîhu'l-İslâm: es-Siyasî ve'd-Dinî ve's-Sekâfî ve'l-İctimâî*, Kahire: Dâru'l-Hadis.
- Holt, P.M.- Lambton, A.K.S.- Lewis, B. (1997). *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, Redaksiyon, Mustafa Fayda ve arkadaşları, çev. Hamdi Aktaş ve arkadaşları, İstanbul
- Hudârî Bek, Muhammed (1986). *ed-Devoletü'l-Abbâsiyye*, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Hemedânî, Muhammed b. Abdülmelik b. İbrahim (1958). *Tekmiletü Târîhi't-Taberî*, thk. Elbirt Yûsuf Kenân, Beyrut: el-Metbeatü'l-Kâsûlkiyye.
- İbn Abdîrabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (1973). *İkdü'l-Ferîd*, Kahire: Dâru'l-Hadis.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (1992). *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebî'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvâhid eş-Şeybânî (1982). *el-Kâmil fî't-Târîh*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ (1994). *el-Bidâye*, Kahire: Dâru'l-Hadis.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed el-İşbilî (ts.). *Kitâbü'l-Iber ve Dîvânü'l-Mübtedi ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsarahüm min zevî's-Sultânî'l-Ekber*, Ürdün: Beytül-Efkârî'd-Devliyye.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsüddin Ahmed b. Muhammedb. Ebî Bekr (ts.) *Vefeyâtü'l-Âyân ve Enbâü Ebnâ'î'z-Zamân*, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- İbnü'l-İmâd, Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed (1989). *Şezerâtü'z-Zeheb Fî Ahbâri men Zeheb*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed (ts.). *Tecâribü'l-Ümem ve Teâkibü'l-Himem*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- İbn Tağriberdî, Cemelüddin Ebu'l-Mehâsin Yûsuf el-Atabekî (1992). *en-Nucûmü'z-Zâhira fî Mülûkli Mısır ve'l-Kâhira*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kurtubî, Arib b. Sa'd (ts.). *Siletü Târîhi't-Taberî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali (1965). *Mürûcû'z-Zeheb fî Meâdîni'l-Cevher*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mısır: Dâru'l-Hadis.
- Demirci, Mustafa (2005) *Siyah Öfke Ortaçağ İslâm Dünyasında Zencî Kölelerin İsyamı*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Sâbî, Ebu'l-Huseyin Hilâl b. Muhassin (1958). *el-Vüzerâ ve Tuhfetü'l-Ümerâ fî Târîhi'l-Vüzerâ*, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (1989). *Târîhu'l-Hulefâ*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Sûlî, Ebû Bekir Muhammed b. Yahya (1999). *Kısmun min Ahbâri'l-Muktedir Billâh el-Abbâsî (Târîhu'd-Deoleti'l-Abbâsiyye min sene 295 ilâ sene 315 hicriyye)*, thk. Halef Reşîd Numân, Bağdat: Dâru's-Şuûni's-Sekâfeti'l-Âmme.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (1997). *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1997: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Yılmaz, Saim (2007). "Abbâsiler Dönemi Türk Komutanlarından Mûnis el-Muzaffer'in Hayatı ve Askerî Görevleri", *CÜİFD*. C. 7, S. 1, s. 123-156.
- Yılmaz, Saim, "Türk Komutanlarından Mûnisü'l-Muzaffer'in Abbâsî Tarihindeki Siyasî Etkinliği", *Dini Araştırmalar*, C. 10, S. 30, s. 121-152.
- Yılmaz, Saim (2008). "Abbâsilerin Çöküş Dönemi Halifelerinden Kâhîr Billâh", *İSTEM*, S. 12, s. 71-103.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (1990). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd-İbrahim Zeybek, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zehebî (1992). *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî.
- Zehebî (1985). *el-Iber fî Haber men Ğaber*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.